BRIEF
DL
0014659

3 1761 06558638 0

251

ERIK HENRICHSEN

MÆNDENE FRA 48

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1911

MÆNDENE FRA 48

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mndenefra4800henr

ERIK HENRICHSEN

MÆNDENE FRA 48

H. H.

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1911

ief
)L
4659

FORORD.

Ved det social-politiske Kursus i Aarhus i Februar Maaned iaar holdt jeg en Række Foredrag om »Mændene fra 48«. Med et stort Fotografi af Constantin Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling hængende over Talerstolen gennemgik jeg Billedet for Tilhørerne og gav en Skildring af Forgrundsfigurerne. Det er disse Foredrag, omtrent uden Forandring og med Bibeholdelse af Foredragsformen og Henvisningen til Billedet, jeg herved udgiver i Bogform. Ifølge Forholdets Natur er disse Skildringer kun Skitser, men de er gjorte med den Tanke for Øje, senere at udføres i samme Maalestok som de Skildringer, jeg har givet og har under Udførelse af de politiske Personligheder efter 1870.

E. H.

Madvig. L. N. Hvidt. A. F. Krieger. Andræ.
H. N. Clausen. J. F. Schouw. Hall.

Den grundlovg

Efter Maleri af

Tscherning.

W. Moltke. Monrad.

Orla Lehmann. Ploug.

Rigsforsamling.

ntin Hansen.

Trods alle ydre Ulykker, som har ramt vort Fædreland i det 19de Aarhundrede, maa dette Aarhundrede dog kaldes den egenlige Guldaldertid i Danmark. Hvad vi i de foregaaende Aarhundreder havde stillet i Marken af aandeligt Kontingent til den fælles Verdensudvikling havde hverken det Præg af en Bevægelse eller af Originalitet, der er Betingelsen for, at man kan tale om en historisk Tidsalder og om et nationalt Aandsliv. I det 18de Aarhundrede havde vi Holberg, men han var kun en enkelt Aand og nærmest kun en Efterligner. Først da det danske Folk stod paa Tærskelen til det 19de Aarhundrede, havde dets Selvstændighed og ideelle Sans naaet den Modenhed, der føder en aandelig Blomstringstid.

Med Oehlenschläger og hans Tid fik vi en poetisk Guldaldertid, med Grundtvig og Søren Kierkegaard fik vi en religiøs Guldaldertid, og med den Række af Personligheder, der i Fyrrene traadte frem paa den politiske Skueplads, fik vi ogsaa en p o l i t i s k Guldaldertid. Om det første vil der ingen Strid staa. Selv de strængeste Kri-

tikere af det danske Folk vil indrømme os Fantasi og Følelse, ja dømme os for vort Overmaal deraf. Men om det Slægtled af Politikere, der skabte vort konstitutionelle Liv og politisk kæmpede for den samme Danskhed, Digterne havde vakt gennem Aandslivet, virkelig fortjener Guldalderens Navn, vil Historien sætte et stort Spørgsmaalstegn ved.

Paa store Politikere har det altid skortet os, ikke paa Digtere eller religiøse Vækkere. Vor Historie lærer os, at vor Handlekraft er ringe, vor Naivitet og vort Fantasteri derimod stærkt udviklet. I et saadant Folk uddannes der Digtere, Kunstnere, Tænkere, Haandværkere, og desværre især Dilettanter, men ikke Politikere, ikke Krigere, ikke Handelsmænd. Det ejendommelige ved Mændene fra vor politiske Guldalder er ogsaa netop dette, at de staar paa Grænsen mellem Poesien og Politiken. Det er Mænd, der blev Politikere, fordi Tiden gik i den Retning, men som ogsaa kunde være blevet Digtere, hvis Tiden havde kaldt i højere Grad paa det poetiske end paa det praktiske Anlæg i deres Natur. Eller som var fremragende Videnskabsmænd, og til de politiske Bænke medbragte Studerekammerets Lærdom i den Grad, at de fik Tilnavnet Professorpartiet. En var Teolog, en Filolog, en Botaniker, en Retslærd,

en Matematiker — alle Videnskaber og Fakulteter var repræsenteret i dette Parti.

Saa megen a a n d e l i g Storhed har aldrig før eller siden staaet samlet under Politikens Banner. I Kundskabsfylde, i parlamentarisk Begavelse, i Evne til offenlig Optræden overstraalede denne Slægt af Politikere langt de senere Tider. Hvis Øjeblikkets politiske Opgave kun havde bestaaet i at skabe en parlamentarisk Skole eller en Lovgivningsæra, saa vilde denne Kres af Politikere have udgjort et sjælden udmærket Materiale til en Rigsdag. Deres Talekunst var meget stor. Ordets Brug var for dem en Kunst, som de alle fra Ungdommen af havde dyrket og øvet sig i, og som de omfattede med den samme Kærlighed som en Kunstner sit Instrument eller en Soldat sit Vaaben. Med Hensyn til Sagkundskab og Overblik udgjorde de en Slagorden, hvor hver Mand holdt sin Post besat, saa der aldrig fremkom noget Hul, men hver Plads blev udfyldt og forsvaret af en betroet Mand, hvis Studium og Erfaring gav ham en af alle ubestridt Adkomst dertil. Overfor den offenlige Mening i Landet maatte det have en egen blændende Virkning, at alle de ypperste Hoveder, alle de berømteste Navne kastede sig ind i Forfatningskampen og løftede den op paa deres unge og stærke Skuldre. Forfatningssagen fik derved en Livets Ret, en Sejr paa Forhaand, der

vejede mere til end alle politiske Overvejelser. Og endelig var der en æstetisk Nydelse med i Spillet. Denne Tids Politik blev ikke alene forskønnet af Ordets Kunst og af en vis ædel Simpelhed i den offenlige Optræden. Men Mændene selv var ogsaa saa smukke, der var i denne Skare usædvanlig mange fine, af aandelig Betydning prægede, af Dannelse og Race formede Hoveder, og usædvanlig mange Skikkelser, der førte sig med naturlig Overlegenhed og medfødt Fornemhed som Mænd, der er bestemt til Sejr og Lykke.

Forenet i en politisk Forsamling i et alvorligt Øjeblik og betroet med en stor politisk Opgave maatte denne politiske Slægt ikke blot komme til at afgive et prægtigt og festligt Skue, men ogsaa betegne et Højdemaal indenfor vort Lands offenlige Liv. Og som bekendt kom Landet til at opleve dette Øjeblik. Den grundlovgivende Rigsforsamling, der traadte sammen den 23. Oktober 1848 og holdt sit sidste Møde den 5. Juni 1849. forenede netop i sig alt, hvad denne Tid besad af politisk Handlekraft, af politisk Begejstring, af Trang til at øve en Stordaad. Ingen senere dansk Rigsdag har staaet Maal med denne Forsamling. Ingen senere politisk Forhandling i Danmark har været baaret af et saadant Vingesus som denne. Og ingen Møde-

sal rummet en saa repræsentativ og anselig Forsamling af Mænd som denne.

Over Forhandlingerne paa den grundlovgivende Rigsforsamling er der udgivet en trykt Beretning, to tykke Bind paa tilsammen næsten 4000 brede Spalter. Det er stort Taalmodighedsværk at komme igennem disse to Bind, men det lønner sig. Man har lært en Tid at kende i dens aandelige Indhold og i dens Maade at udtrykke sig paa, en Tid, som ikke blot var et meget vigtigt Afsnit af vor egen Historie, men som havde et fælles europæisk Præg. Man lærer Aaret 1848 at forstaa ikke blot i dets danske, men ogsaa i dets almen-europæiske Betydning. Og man har lært de politiske Retninger at kende, af hvis Brydning det danske Forfatningsliv fremgik, og lært dem at kende gennem deres bedste Mænd og typiske Repræsentanter. Man lærer saadanne Mænd at kende som Anders Sandøe Ørsted og Biskop I. P. Mynster som Talsmænd for den gamle faderlige Enevoldsmagt fra Frederik den 6tes Tid. Og som Talsmænd for Stænderforsamlingernes Tid med dens oprindelige, men forsigtige og indskrænkede Liberalisme, saadanne Mænd som David og Algreen-Ussing. Fremfor alt lærer man vort Forfatningslivs egenlige Skabere at kende, M æ n d e n e f r a F y r r e n e, Lehmann, Monrad, Tscherning, Moltke-Bregentved, Hall, Krieger, Andræ, H. N. Clausen, L. N. Hvidt, I. F.

Schouw, Madvig, Ploug. Vi hører ogsaa de første Signaler fra det Bondedemokrati, som en Menneskealder efter skulde afløse Guldaldertiden, gennem Mænd som Balthasar Christensen og I. A. Hansen. Og tilsidst lærer vi en ensom Politiker at kende, den Mand, der som Aandshøvding samlede sig det største Følge af alle, men som Politiker var uden Følge og udenfor Partierne. Det er Grundtvig. Hans Oprindelighed, Trods og Særhed lyser som en ensom Stjærne imellem de mange og tætte Grupper.

Men foruden den trykte Beretning er der sat et andet Monument over den grudlovgivende Rigsforsamling. Det er Constantin Hansens i Tredserne udførte store Maleri af denne Forsamling i dens Aabningsmøde den 23. Oktober 1848. Det er en virkelig monumental Fremstilling, givet af en Kunstner, der netop har opfattet hin Tid som en politisk Guldalder og ladet dette klart træde frem i sin Helhedsopfattelse og i sin Karakteristik af de enkelte Skikkelser. De ledende Mænd i Politiken, Videnskaben, Litteraturen og Kunsten udgjorde dengang et sluttet, solidarisk Broderskab, et Aandsaristokrati, og da Constantin Hansen fik denne Opgave som en Bestilling af en af Tidens ledende politiske Mænd, den rige Grosserer Alfred Hage, har han aabenbart betragtet Opgaven ikke blot som det, der i Kunstnernes Sprog kaldes »et Mo-

tiv«, men mere som en historisk-politisk Opgave. Han har laant Tidens politiske Tanke sit Malerøje og set paa sit Værk nok saa meget med den politiske Sympatis Blik som med det egenlige Kunstnerøje. Derfor er der i dette Billede kommet frem netop den samme Ide og Tendens som i Datidens Politik. Det er et Monument over det Aandsaristokrati, der førte an i og beherskede Datidens Politik. De forskellige Retningers Mænd har ikke faaet en ligelig Gruppering og Plads. Den aftraadte, overvundne Tidsalders Mænd som Ørsted, I. P. Mynster, David, Sponneck, og det fremtidige Demokratis beskednere, mindre festlige og ansete Mænd som J. A. Hansen og Baltazar Christensen, ligesom ogsaa Grundtvigs ensomme Skikkelse, de er skudte i Baggrunden som Mænd af 2den Række. Hele Forgrunden og dermed Billedets ene Halvdel optages af den halve Snes Mænd, der var det nationalliberale Partis Førere. Af dem er Billedet blevet en Forherligelse. I overnaturlig Størrelse, med deres stolte, selvbevidste Holdning, festligt paaklædte i Selskabsdragt eller Embedsdragt, rager de op over hele den øvrige Forsamling som dem, der bar Landet. Men der er historisk set ingen Uret heri. Tværtimod, denne Komposition udtrykker Tidens politiske Idé.

Naar jeg derfor skal skildre Mændene fra 48, vil jeg hente min Inspiration fra dette Bil-

lede og følge den samme Plan som i det. Jeg skyder altsaa i Baggrunden Ørsted og Mynster og med dem hele den gamle Tid, ligesaa I. A. Hansen og Baltasar Christensen og med dem Fremtidens egenlige Bondeparti, endelig Grundtvig og med ham alle Enkeltmandsmeninger og separate Standpunkter. Jeg følger Rækken af Billedets Forgrundsfigurer. Dem var det ogsaa i Virkeligheden, der bar Forhandlingen og blev Grundlovens Skabere. Af hver enkelt af dem vil jeg give en kort Skildring.

Han, der helt fremme i Forgrunden fra Salens højre Side kommer gaaende ind i Forsamlingen, det er Orla Lehmann. Mod ham kommer fra den modsatte Side D. G. Monrad. Det hører med til Billedets Idé, at Skikkelserne er stillede sammen i Grupper, og for flere af Hovedpersonernes Vedkommende grupperede parvis. I den rigtige Heltetid forekom det jo hyppigt, at Heltene udgjorde et Par, som Kastor og Pollux eller Achilleus og Patroklos, og dette Træk fra den heroiske Tid har Kunstneren bevidst eller ubevidst taget med i sit Billede af disse Mænd, blandt hvilke der i Virkeligheden ogsaa var flere, der havde kæmpet ved hinandens Side som et Par Dioskurer. Naar Lehmann og Monrad er stillet sammen, er det dog ikke, fordi de paa den politiske Arena var optraadt som

Sammensvorne, eller fordi de skulde være beslægtede Naturer, men snarere, fordi disse to Mænd var et Hoved højere end den øvrige Kres.

Lehmann ragede op over de andre ved sin Sjæls Lidenskab og sin Dristighed til at gaa foran, Monrad ved sin Begavelses Omfang, sin Personligheds Rigdom og det dybe Anlæg i sin Aand. Disse to var de eneste blandt deres Samtidige, der havde noget af Heltens Natur i sig. Og naar vi tænker paa den egenlige Kamp for den politiske Frihed, Formælingen af Person og Skæbne med Frihedens Idé, saa er Lehmann den eneste, der fortjener det Navn, der saa ofte er misbrugt og som det er saa voveligt at fæste paa en Mand, Navnet Frihedshelt. Goldschmidt har kaldt ham med det smukke Navn: »Frihedens Brudgom«. Og han fortjener det, thi han har bejlet til Friheden fra dens første Ungdom som en forelsket Yngling til en Jomfru. Bjørnson har kaldt ham »Frihedens Oehlenschläger«. Det passer ogsaa godt. Han var en Aladdinskikkelse med en lykkelig Gave til at gribe Stemningen, med en naiv Tillid til sig selv og en naiv Tro paa sit Folks Sejr. Ploug har sammenlignet ham med Achilleus; det lyder ikke saa naturligt, det smager tværtimod af Talemaaden og af det søgte, og dog er der ogsaa noget sandt deri. Lehmanns Breve viser ham som en Mand, der var hidsig i sit Had og hed i sin Elskov, han havde

en Achilleus' skønne Skikkelse og blev ligesom denne for sit Folks Fantasi noget af et Ideal.

Som vi ser ham her i Billedet, med den høje Hat og de hvide Handsker i Haanden, med den hvide Vest under den tætsluttende Livkjole, ligner han dog ikke en Helt. Men han ser saa festlig og lykkelig ud. Festen var hans andet Element ved Siden af Kampen. I Kamp og i Fest! det kunde være hans Livs Motto. Straalende af Lykke slaar han ud med Haanden, som bød han velkommen til en Fest. Og lykkelig maa han ogsaa have følt sig, thi han var i det Øjeblik Landets Sejrherre, han var Medlem af det folkekære Martsministerium, og han stod foran Aabningen af Landets første konstitutionelle Forsamling.

Men dette Ansigt, der her smiler saa vennesælt, kunde navnlig i de unge Dage antage et andet Udtryk. Hans Pande var vel nok den trodsigste Pande i Landet, hans Øje havde det kolde Staal og det æggende Blink, og hans Smil havde mere af Spot end af Spøg. Han var en meget selvbevidst Mand, og denne Selvfølelse kunde stige indtil Hovmod. Hvad der forsonede hermed var den dybe, fyrige Lidenskab i hans Sjæl, Gløden i hans Natur. Der var en fremmed Farve over hans Væsen og en fremmed Tone i hans Sprog. Med de sydlandske mørke Farver i sin Lød og det patetiske Sving i sin Tale lignede

han i Grunden slet ikke en Dansk. Hvad der til Gengæld irriterede hos Lehmann, i hvert Fald den finere Fornemmelse, var det Præg af et Idealbillede, næsten af Glansbillede, der kunde være over ham. Han var for meget skabt i det almindelige Billede af en Helt, til at man ret kunde faa fat paa det personlige og det menneskelige hos ham. Det store Ord, den store Gebærde, efterfulgt af Galleriets larmende Bifald, saadan var Vrangsiden af denne Mand.

Først og fremmest var han dog en Kampnatur. Hans Natur krævede Kamp, hans Evner udfoldede sig først, naar de stilledes overfor en Modsætning. Naar man tænker paa Orla Lehmann, maa man straks tænke paa hans Modsætning. Og hvad var denne Modsætning? Det var Frederik den 6tes Danmark. Det var denne gamle, skikkelige Filisterkonge med sine Fælledsoldater, sine Kancellideputerede, Censor og Natvægter, og det var dette loyale Folk med sin Dyrehavsbakke og Frederiksberg Have, sine Heibergske Vaudeviller og Oehlenschlägerske Tragedier. Lehmann har selv i sine Erindringer givet en Skildring af »Kjøbenhavn i Frederik den 6tes Tid«, og en større Modsætning end mellem hans fyrige Ungdomssjæl og Livet i denne Spidsborgerrede kan man ikke let forestille sig.

I denne Idyl lod noget Røre sig ikke vække, end ikke ved Budskabet om Julirevolutionen og

Polens Opstand 1830. Man læste en Hamborger-Avis højt i Læseklubben »Athenæum«, det var det Hele. Men i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, hvis Embedsmænd havde studeret ved de tyske Universiteter i de bevægede Frihedsaar omkring 1814, kom man i stærk Bevægelse, og denne Bevægelse forplantede sig til de tyske Embedsmænd i Kjøbenhavn. Til disse hørte Lehmanns Fader.

Lehmanns Fædreneslægt var nemlig tysk. Samtalesproget i hans Hjem havde været tysk, og sin første Undervisning havde han faaet i Petri tyske Skole. Skønt han som Politiker nærmest havde hentet sin Paavirkning fra franske Statsmænd og Talere, fremfor alt fra Lamartine, skønt Trikoloren var ham næsten lige saa dyrebar som Dannebrog og Napoleon hans beundrede Helt, saa var der dog noget i høj Grad tysk ved hans offenlige Personlighed. Han var en Oversættelse paa dansk af »det unge Tyskland«s politiske Forkæmpere; sin Spot og Stil havde han laant fra Heine, i sin udfordrende Trods og Evne til at vække Opsigt, ikke mindst naar han stod som Tiltalt for Retten eller sad i Fængsel, mindede han om Ferdinand Lassalle. Men ogsaa Tyskheden virkede paa ham som en Modsætning, der forstærkede og uddybede den Danskhed, som han havde faaet i Arv efter sin af Sind og Dannelse ægte danske Moder. Han er

alligevel et stærkt Eksempel paa, at der i Børnene er mest af Moderens Sindelag.

Lehmann er født i 1810. Ved Julirevolutionens Udbrud var han altsaa 20 Aar og ung Student. I dette unge Hjærte fængede især Polakkernes Rejsning saa hæftigt, at Aaret 1830 blev hans politiske Fødselsaar. Hans første Optræden paa de politiske Brædder er som Studenternes selvbestaltede Ordfører. Dengang, hvor der ingen virkelig Presse var og ingen Forsamlingsret, var Studenterne et Slags politisk Organ for Nationen. Et Klammeri mellem dem og Natvægterne eller et Fakkeltog var politiske Begivenheder. Netop som Ordfører ved saadanne Lejligheder havde Lehmann sin første offenlige Optræden og vandt han sine første parlamentariske Sejre. Studentertaler og Journalist, nedkradsende nogle Vittigheder om Dagens Begivenheder paa sit Værelse, der var det hele Redaktionskontor, og saa afsted til et Møde, snart under Regensens nysudsprungne Lind, snart i Industriforeningen, snart i Trykkefrihedsselskabet, altid i Fyr og Flamme, saadan gik Lehmanns Aar i Trediverne. Den smukke og begavede unge Mand, for hvem en glimrende Embedsbane laa aaben, gjorde sine Velyndere, f. Eks. H. C. Ørsted, stor Sorg.

Saa døde Frederik den 6te om Morgenen den 3. December 1839. Samme Aften fik Lehmann

et stort Studentermøde sammenkaldt, en Adresse om Indførelse af en fri Forfatning blev vedtaget, og den følgende Morgen stod han som Studenternes Ordfører paa Amalienborg og oplæste Adressen for Christian den 8de. Hans Plan var lykkedes. Han vilde overrumple den nye Konge, inden denne havde faaet Tid til at forhandle med sine Raadgivere. Og Kongen blev virkelig ogsaa et Øjeblik saa overvældet af denne dristige, stormende Henvendelse, at han indlod sig i venlig Diskussion om Sagen. Den offenlige Diskussion om Forfatningssagen var dermed givet fri. Det var Lehmanns store Sejr.

Det følgende Tiaar var helt og holdent Lehmanns. Fra at være Studenternes Ordfører voksede han i dette Tidsrum op til at blive hele Nationens Ordfører. Fra at være en Vittighedsmager og drillelysten Spotter udviklede han sig til den myndigste, mest ansvarsfulde Mand i Landet. Han fyldte hele Forgrunden af det offentlige Liv og hvert offentligt Lokale blev ham en selvfølgelig Talerstol. Tilsidst blev han næsten eet med Nationen. »Danmarks Orla Lehmann«, tiltaler Goldschmidt ham i et Brev. Der kom noget næsten symbolsk over hans Færd. Det var ikke ham personlig, der talte, men Folkets Aand, der talte gennem ham. Svaret til Slesvigholstenerne, Kasinomødets Resolution, Borgerrepræsentanternes

Adresse, Premierministerens Tale i Rigsforsamlingens Aabningsmøde, alle er de forfattede af Lehmann. Det var paa en Maade heller ikke ham, der sad i Fængsel, men han sad der som et Symbol paa Frihedens Fangenskab. Folkestemningen krævede et Martyrium, og Lehmann paatog sig denne Rolle. Folkestemningen krævede en Helt, og atter var det Lehmann, hvis Portræt hang i Boghandlernes Vinduer, kom paa Chokoladepapirer og Tobakskarduser, og med hvis Navn den menige Mand opkaldte sin Søn.

Og foruden et Symbol var han et Organ. Han var den, der satte Ord til alle de skiftende Stemninger i Folket. Naar Spidsborgeraanden listede sig ind i Bondens Sind, som da Sognefoged Christoffer Rasmussen ved et Møde paa Falster i Januar 1841 kastde det Spørgsmaal ud, om ikke Bønderne stod sig bedst ved at beholde Enevælden, fordi de suveræne Konger havde beskyttet dem mod Stormændene, saa var det ham, der klarede Begreberne og genoprejste den sunkne Tillid til den frie Forfatning. Det er hans »F a l s t e r t a l e«, den, for hvilken han blev tiltalt og kom i Fængsel, maaske hans bedste Tale, jævn, uden Svulst eller Billeder, talt ud af hver Mands Bevidsthed. Men han kunde ogsaa give Jublen og Begejstringen Ord, som da han ved det nordiske Studentermøde i Sommeren 1845 med den mest lidenskabelige, følelsesbevægede

Veltalenhed talte for Nordens Enhed og rev Forsamlingen saaledes hen, at han af den tog og fik »et helligt Løfte« om Fostbroderskab og Troskab i »Liv og Død«. Det er hans »Ridehus-Tale«. Den begynder saaledes: »Det er med frydefuldt Sind, med et jublende Hjerte, at jeg hilser denne festlige Stund« — hvem har hørt et saadant Ord i vore Dage, og hvor længe vil det ikke vare, før det atter lyder! Eller han kunde finde Vredens og Trodsens Genmæle som i den Tale, hvor han som Svar paa det unge Tysklands Opfordring til Danmark om at indtræde i det tyske Forbund som Admiralstat proklamerede Programmet »Danmark indtil Ejderen« og føjede til: »Og skulde det gøres fornødent, da ville vi med Sværdet skrive paa deres (Tydskernes) Ryg det blodige Bevis for den Sandhed: Danmark vil ikke!« Eller han kunde ramme Utaalmodighedens skarpe Klang som i Kasinotalen den 20. Marts 1848 med den gentagne Vending: »Men Sagen haster og Tiden trænger«.

En Ordfører var han, men ikke en Fører, en Agitator, men ikke en Statsmand. Hans Slagord mod Tyskerne slog tilbage paa og skadede den danske Sag omtrent som en Menneskealder siden Hørups dristige Slagord slog tilbage paa Demokratiet og skadede dets Sag. En herskesyg Mand var han ogsaa, som havde Vanskelighed ved at sideordne sig, end sige underordne sig.

Derfor udfoldede han sig langt bedre paa et offenligt Møde end i en parlamentarisk Forsamling. I Roskilde Stænderforsamling, hvoraf han blev Medlem 1842, sad han som en ensom Mand. Hans nærmeste Meningsfælles, Balthazar Christensens, opstyltede Veltalenhed frastødte ham, og hans æstetiske Natur havde vanskeligt ved at forsone sig med Samkvemmet med de jævne Menigmænd. I selve den grundlovgivende Rigsforsamling deltog han kun som Minister; da Martsministeriet gik af midt i November 1848, var han udelukket fra Rigsforsamlingen. En af de faa Gange, han havde Ordet dèr, vakte hans Tale en saadan Bifaldsstorm paa Tilhørerpladsen, at Præsidenten maatte holde Justits. Dette er et betegnende Træk. Lehmann var i den Forstand noget af en Skuespiller, at han krævede Bifald, ja han spillede vel meget paa Galleriet.

Hans Betydning var derfor næsten forbi med 1848, hans Lykke ogsaa. Da Taalmodighedens og Koldblodighedens Tid kom i Halvtredserne, blev hans lidenskabelige Temperament besværligt for de Ledende, og han gik eller blev sendt i en Art frivillig Landflygtighed til Amtmandsembedet i Vejle. Her mødtes han siden med den unge Christen Berg. Som Landstingsmand i disse Aar spillede han ingen storpolitisk Rolle, i den saglige Reformpolitik trak han derimod et stort Læs: Her

har han Krav paa at mindes, særlig af Kvinderne, thi ham skylder de Loven om deres Myndighed.

Da Afgørelsens Tid kom for det nationale Spørgsmaal først i Tredserne, kom Lehmann atter en kort Tid i Forgrunden som Ejderpolitikens store Drivkraft. Han blev Indenrigsminister, og med Folkestemningen i Ryggen drev han de mere diplomatiske og moderate Mænd som Hall og Monrad frem til Novemberforfatningen. Da saa Katastrofen kom, og Folkeafstemningen med den slog om, blev den éngang saa populære Mand en glemt og lidet paaskønnet Mand. Man trak paa Skulderen af ham, og i det ny Landsting efter 1866 sad han ensom og uden synderlig Respekt. Det var derfor en Lykke for ham, at han ikke blev en gammel Mand. Han døde i 1870, fulgt i Døden af de tyske Sejrvindinger, som maa have givet ham det sidste afgørende Bevis for, hvor meget af en Drøm der havde været i hans nationale Politik. Hvis han havde levet længere, vilde den danske Venstrepolitik have belært ham om, at det Ideal, der havde foresvævet ham af en fri Forfatning, ogsaa havde været en Drøm. Han, der i en af sine Grundlovstaler tilkendte »de begavede, de dannede og de formuende«, »Aand, Indsigt og Rigdom«, Overvægten ogsaa under en demokratisk Forfatning, han, der er Ophavsmanden til Ordet om den plebejiske Aands onde Instinkter«,

vilde have anset vor nuværende politiske Tilstand som et plebejisk Vrængbillede af den folkelige Frihed.

Med Haanden udstrakt ligesom til en beroligende Bevægelse kommer imod ham fra den anden Side D. G. Monrad. Da de siden sad i det samme Ministerium, talte man om »en Sydpol«, nemlig Monrad, og »en Nordpol«, nemlig Lehmann. Derved sigtedes der vel kun til, at Monrad havde Tilbøjelighed for Helstaten, Lehmann for Nordens Enhed. Men noget i deres Natur stillede dem netop mod hinanden som modsatte Poler, og som Monrads Person og Fremtræden er skildret her paa Billedet, med den dybe, eftertænksomme Ro udbredt over Ansigt og Holdning, danner den en tydelig Modsætning til det festlige Sving over Lehmanns. De holdt af hinanden, maaske netop fordi de udfyldte hinanden, og den ene anerkendte beredvillig den andens Fortrin, som rigt udstyrede Personligheder altid har Raad til at yde hinanden Retfærdighed.

Det hedder i Almindelighed om de Nationalliberale, at de alle var formede efter en og samme Model. Det er ogsaa sandt, og det forklares let derved, at de i samme Alder havde oplevet den samme Begivenhed: 1848. Det er ikke nogen Frase, naar der tales om »Aanden fra 48«. En-

hver, der som yngre Mand havde gjort denne Tid med, vidnede hele sit Liv igennem om denne »Aand« ved det Aftryk af den, han bar i sit Ydre og i sit Indre. Derfor blev disse Mænds Skæbne og Udvikling ogsaa saa mærkelig ens.

Monrad alene danner en Undtagelse. Det er det bedste Bevis paa hans Naturs Oprindelighed og hans Personligheds Styrke, at han kom ud af 1848's Støbeovn med hele sin Selvstændighed usmæltet. I Sammenstødet mellem Tidsaanden og hans Jeg viste dette sig som det stærkeste. Denne Trang til at gaa sin egen Vej og holde Hovedet oven over Partiets Vande smagte ikke Samtiden. Derfor dannede der sig alskens ufordelagtige Legender om hans Navn. Det er vist ogsaa et stort Spørgsmaal, om han kunde kaldes med Partinavnet: Nationalliberal. Han tilhørte snarere Partiet D. G. Monrad. Da han dannede sit Ministerium i 1864, kaldte man dette Ministerium et Ettal med en Række Nuller efter sig.

Og derfor blev hans Skæbne og Udvikling saa forskellig fra de andres. Han fik meget lidt af den jævne Lykke, der var den nationalliberale Families Arvelod, men hans Liv blev fuldt af den bratte Skiften fra svulmende Livsmod til sort Fortvivlelse, fra Triumf til Nederlag, fra Popularitet til Forfølgelse, fra Fest og Hyldest til Stenkast. Og hans Udvikling gik ikke i Staa paa Halvvejen, hvor saa mangen Nationalliberal

lagde sig til Hvile. Den fortsattes tværtimod ned i den følgende Tid og spændte over to Slægtled. Han havde heller ingen af de Fordomme, der snævrede det nationalliberale Parti ind til halvt at være en Klike. Han gik ud og ind mellem Bønder og Almuesmænd med samme usnobbede Sind som iblandt de Kjoleklædte. Han var en Verdensmand, ikke en Filister. Som gammel Mand tog han Plads i Folketinget mellem Hørup og Edvard Brandes; selv om han var Kristen, tilmed en dybt greben Kristen, havde han ikke et Gran af Troens Selvgodhed. Ogsaa hans Sprog, baade naar han talte og skrev, var mere personligt end Datiden var vant til: han brugte Billeder, hvor de andre anvendte Begreber, han havde en jævn Naturlighed, hvor de andre slog ind i den oratoriske Stil. Der var noget af en Føljetonist i denne tungtbevæbnede og med Viden og Kundskab saa fuldt udrustede Mand. Ogsaa som Skribent var han forud for sin Tid. Han kunde have skrevet ligesaagodt i »Politiken« fra Firserne som i »Fædrelandet« fra Fyrrene.

Fra Danmarks Storhedstid for 100 Aar siden, da baade Norge og Hertugdømmerne var en Del af vort Rige, er der kommet meget norsk og tysk Blod ind i vort nationale Liv. Som Lehmann havde tysk Blod i sine Aarer, havde Monrad norsk. Hans Fader var en Nordmand, som efter

Kielerfreden flyttede tilbage til Norge og blev norsk Embedsmand højt nordpaa. Monrad, som er født 1811, har levet sine første Barneaar i Nærheden af Trondhjem, og han var vel bleven Nordmand selv, hvis ikke Faderen var bleven sindssyg, hvorved Familien opløstes og Drengen blev anbragt hos en Slægtning her i Landet. Han er altsaa et Bevis paa, at Vanvid og Geni ligger hinanden nær. Og i hans Liv var der ogsaa et vist Hang til det Voldsomme og en vis Tro paa »Vanvidets«, det vil sige Fortvivlelsens og Uberegnelighedens Magt. Da man i 1864 gik ind paa Freden, fordi, som det almindelig hed, det vilde være »Vanvid« at fortsætte Modstanden, udbrød Monrad i den Tale i Rigsraadet, hvori han begrundede sit »Nej« til Freden: »Men har da ikke »Vanvidet« udført det største i Historien?« Han selv havde noget af dette Fortvivlelsens vanvittige Mod, og havde Folket i 1864 været besat af den samme Galskab, vilde han have været den rette Mand til at staa i Spidsen for det.

Indenfor dette uberegnelige i hans Natur ligger ogsaa hans første Indtræden i Politik. Han havde i sin Ungdom været Videnskabsmand, fremragende som Teolog og østerlandsk Filolog, og desuden en Yngling med et stærkt bevæget personligt Liv, hvori en ubestemt produktiv Kraft brød paa og skaffede sig Luft, snart i

Poesi, snart i religiøs Kamp. Men af Politik havde man intet Spor mærket hos ham. Saa var det den Aften, da Frederik den 6te var død om Morgenen og Studentermødet holdtes, at han paa Hjemvejen fra sit Spisekvarter mødte Studenterskaren, der gik til Mødet, og halvt blev tvunget til at gaa med. Og man kan sige: »Han kom, saa og sejrede!« Ganske uforberedt tog han Ordet midt under Mødet, da det kneb for Lehmann, og udfoldede med det samme en politisk Veltalenhed og en Sikkerhed i Optræden, som bragte Sejren hjem og ham selv frem i Spidsen af den politiske Bevægelse. En i hans Sjæl slumrende Kraft var pludselig brudt igennem, og først ved dette Gennembrud var alle Evner og Anlæg i denne overdaadigt begavede Mand blevet samlede i et Brændpunkt.

Naar man tænker tilbage paa Fyrrene, løber let de enkelte Personligheders Bestræbelser sammen for En til en fælles Strøm. Alle var de det samme: Journalister, Studenterordførere, Borgerrepræsentanter, Bestyrere her og der, Stænderdeputerede. Vil man løsne Monrad ud af dette Fællesskab, maa det være ved at fremhæve ham som den, der mere udbredte politisk Oplysning end drev Agitation. Han saa altid ogsaa den anden Side af Tingene. Dette gav hans Journalistik saa meget Maadehold, at han ved sine Indrømmelser trak mange over paa

sin Side, som det agitatoriske Sprog ikke vilde have faaet Tag i. Han havde ogsaa Sans for, at man i Politik ikke kan begynde med at rejse Spiret, men maa underbygge den med Enkeltheder for at faa et solidt Værk ud deraf. Derfor skrev han nok saa meget om praktiske Ting, Formues- og Lejlighedsskat, Fæstesagen, Almueskolevæsenet, endog om de holstenske Landeveje, som om selve Forfatningen. Navnlig de $3^1/_2$ Aar, fra Maj 1843 til Oktober 1846, da han var Redaktør af »Dansk Folkeblad«, var for Publikum og til dels ogsaa for ham selv politiske Læreaar, hvoraf den grundlovgivende Rigsforsamling høstede sin Frugt.

Af denne Forsamling blev han forøvrigt, ligesom Orla Lehmann, ikke valgt Medlem, men deltog kun i dens Møder som Medlem af Martsministeriet, altsaa kun fra 23. Oktober til 16. November 1848. Men hans Aand svævede over Vandene. Thi det var ham, der havde udarbejdet Udkastet til Grundloven. Som han træder frem i Billedet, er der ogsaa noget myndigt over hans Holdning. Det store Hoved med den dybe Fure i Panden, de rolige Øjne med Fantasiens Blik, den fastlukkede Mund med de nedadbøjede Mundvige forkynder en Hersker.

Den almindelige Valgret var jo Tidens Løsen. Men at den saa ubeskaaren, navnlig saa ube-

skaaren af Census og Hartkorn, blev ført over i Praksis og slaaet fast i vor Grundlov, det er Monrads Fortjeneste fremfor nogen anden Enkeltmands. Lehmann kaldte ham den, »hvem den ægte demokratiske Surdejg i vor Forfatning skyldes.« Udtrykket er brugt med en Tilsætning af Bitterhed, thi Lehmann og hele det nationalliberale Parti havde hellere set, at »Tyndepunktet rykkede lidt mere til Centrum«. »Endnu har jeg ikke truffet nogen kjoleklædt Mand, uden at han jo er misfornøjet med Valgloven«, skrev Monrad selv i Sommeren 1849 fra Falster, og for sit Vedkommende med Tilfredhed, thi han var stolt over denne sin Gærning, og han næsten nød den Uvilje, han i den Anledning var Genstand for. Han slap heller aldrig siden sin Tro paa den almindelige Valgret. I 70erne førte han dens Sag i det af sine »politiske Breve«, han kaldte »Liberalismens Genmæle til Biskop Martensens sociale Etik«, og i 80erne traadte han som Olding frem som dens Stridsmand, ikke paa Papiret, men i selve Folketinget, Side om Side med Venstre, og mod sine gamle Meningsfæller.

I dette Liv, hvor saa meget siden blev forspildt, skal dette holdes fast som et stort Træk, selv om det maaske havde været klogere at begynde mere smaat, saadan som iøvrigt Monrad selv havde anbefalet i sine politiske Artikler i Fyrene. Men han havde lyttet til Stormens Røst

1848 med det Øre, en Profet besidder, mere end med Statsmandens Øre. Og saadan var han i alt. Han kunde gribe fejl, men han var altid i den store Stil, større end de andre, thi han var »i Slægt med Himmel og Hav«, som det hedder hos Henrik Ibsen.

Og dog samtidig en praktisk Arbejdskraft og Rigsdagspolitiker som ingen anden. I den indre Politik, som Kultusminister og Indenrigsminister, har han gennemført mange Reformer, og han forstod snildt at operere mellem Partierne, at samle sig Tilhængere ikke i Almindelighed men til Brug for den enkelte Sag, og at krydse sig frem, hvor der ikke var Medbør. Han, der som europæisk Diplomat led saa stort et Nederlag, var i den indre Politik en stor Diplomat. Og han højnede vort unge parlamentariske Liv baade ved sin Talekunst og ved den enestaaende Arbejdskraft, han udviste. Der var Tider, hvor han bestyrede 2, ja Øjeblikke, hvor han havde 3 Ministerier under sig: Indenrigsministeriet, Kultusministeriet, Justitsministeriet. I et saadant Øjeblik gjorde Rigsdagen engang en Fest for ham, saa beundret, æret og anset var han.

Men han har ogsaa været længere nede, mere mistænkt og forkætret og isoleret end nogen af de andre Mænd fra denne Kres. Da han i Farens Øjeblik, ved Krigens Udbrud i 1864, traadte i

Spidsen for Landet som Konsejlspræsident, vendte Skæbnen sig for ham, og for ham, for hvem før saa meget var lykkedes, mislykkedes nu det store Kast. Hovedulykken for Monrad i 1864 var den, at han ikke var i samme Plan som Folket. Han var i 1864 selv en Heros, og han troede, at have et heroisk Folk om sig, men heri tog han fejl. Folket blev i den jævne Plan, og forsaavidt havde det været heldigere, om det til Fører havde haft en Mand af en mere jævn Natur, Hall f. Eks. Den Forfølgning, Monrad i 1864 og senere blev Genstand for, beroede navnlig derpaa, at man ansaa ham for en Mand, der af Ærgerrighed havde trængt sig frem til den Plads, som efter den almindelige Mening burde været betroet Hall. Birkedal fortæller i sine Erindringer, hvorledes Monrad i sine unge Dage ved kammeratlige Gilder pludselig kunde springe op og give sit bevægede Sind Luft i et Udbrud som »Kamp og Sejr!« Hans Attraa har da formodentlig hele Livet staaet til den store Opgave, der krævede det største Opbud af Evnerne, og hvor Sejren eller Døden vinkede. Det store Øjeblik og det overvældende Ansvar i 1864 har da maattet friste ham.

Helt historisk belyst er Monrads Politik i 1864 endnu ikke. Men der er især tre Øjeblikke, hvorom Striden staar: Romningen af Dannevirke, Forsvaret af Dybbøl, Londonerkonferencens

Sprængning. Rømningen af Dannevirke, der nationalt følte som en knusende Ydmygelse, var militært set en hæderlig og resolut Affære, og Monrad burde med sin Autoritet have dækket Overgeneralen, de Meza, overfor den offenlige Mening. Ved at opofre ham, der var Hærens eneste Autoritet, svækkede han Autoriteten i Hæren uden at genoprette den i Folket. Til Gengæld optraadte Monrad i disse bevægede Dage, hvor han var Genstand for Kjøbenhavnernes allerraaeste Forhaanelser, med en Storhed og Overlegenhed, som burde have indgydt Folket Disciplin. Men Folket, navnlig Befolkningen i Kjøbenhavn, var ikke paa Højde med ham. Ingen uden han kunde have holdt en Tale som den, han holdt den 7. Februar 1864 i Folketinget. At han uden Sentimentalitet, men med Statsmandens Ringeagt for Liv og Lemmer, lod Kampen om Dybbøl fortsættes, til Stillingen blev taget med Storm, er siden i Folkets egen Bevidsthed og i Udlandets Omdømme blevet en Styrkelse af vor nationale Følelse, og viser, at Monrads dybere Blik ikke tog fejl. Forkastelsen af det engelske Voldgiftsforslag, der vilde have reddet den nordlige Del af Slesvig for Danmark, var derimod »Vanvid«, maaske nok i den heroiske Stil, men med et Folk, saa opløst som vort Folk var paa dette Tidspunkt af

Krigen, dog kun forklarligt som en fortvivlet Mands Trods.

Og en fortvivlet Mand var Monrad efter 64. Naar han i Efteraaret 1865 udvandrede med sin Familie til Australien, var der i dette Skridt noget af en Selvudslettelse. Han havde noget af den tunge Følelse af Ansvaret, der betaler med Livet for Nederlaget. Havde han ikke været Kristen, maatte Selvmordet have ligget ham nær. Ganske vist har han aldrig indrømmet sin personlige Del af Skylden, men tværtimod lagt Skylden paa Folket og kaldt det »et raaddent Folk«, som han ikke vilde dele Skæbne med. Og maalt med hans eget Heltemaal kunde Folket vel ogsaa hjemfalde til denne Fordømmelse. Man maa dog ikke lade sig vildlede heraf. Ansvaret har alligevel tynget paa ham, og forgæves søgte han at undfly det i Ny Zeelands Urskove. Det hjalp ham ikke, at han, som han selv har skildret det, »gravede i Jord, hvori der ikke har været Spade siden Verdens Skabelse«, eller »red ad en Sti gennem en vild Skov, naar Slyngplanter snart ville fange Din Hals, snart Hestens Fod«, eller »ryddede i Urskoven, hvor Træerne staa som i en stor broget Folkeforsamling, og hvor Din Haand er den første, der rører denne Skov siden Skabelsens Dage«.

Saa var der for ham ingen anden Redning end atter at vende hjem og forsøge, om han ikke

»efter det af Goethe givne Eksempel« kunde mane sine urolige Tanker og Stemninger ned ved at meddele dem til andre. d. v. s. ved at offentliggøre dem. I to paa Universitetet holdte Forelæsninger. som han senere udgav under Titlen »Om politiske Drømmerier«, lagde han da paa hele Nationens Skuldre sin egen Tvivl om Danmarks Fremtid. Han stillede Folket to Muligheder: enten Kamp til sidste Mand, som Russerne kæmpede i 1812, da de stak Ild paa Moskva, eller den fuldkomne Afvæbning og Overgang til en Tilstand som »et monarkisk Hamborg« under Afmagtens Selverkendelse. Selv gav han intet Svar. Hans Foredrag endte i det Blinde med disse Ord: »Spørger De mig: Hvad vil Du selv?, saa svarer jeg: Jeg? jeg vil intet. — Har Du fundet Sandheden i denne Sag? Nej, jeg fandt Tvivlen«.

Han fandt det samme fortvivlede Problem. som den næste Slægt forgæves har kæmpet med, som har været denne Slægts tragiske Arvelod og har gjort Folket splidagtigt med sig selv paa selvsamme Vis som Monrad i dette uhyggelige Opgør. Han saa ind i Fremtiden og stillede den kommende Slægts Horoskop med en Profets Klarsynethed. Ære for hans Minde og Skam for hans Samtid. at den optog denne Dommedagstale med et saa fladt Sind. at dens Svar kun var: Nu er Monrad en Mand uden Mening!

Og Ære for hans Minde, fordi han endnu en Gang stillede sig i Rækkerne og kæmpede for sin Overbevisning, ja gjorde sig til Latter, ved at blive vraget, han, Grundlovens Forfatter, »af Højre i Helsingør, af Venstre i Roskilde og af alle Ministerier ved alle Kongevalg«, som hans egne Ord lyder. Han var for stor til, at Latteren kunde bide paa ham.

Den uniformerede Skikkelse tæt op ad Monrad og Lehmann, der straks fanger Øjet ved sit Løvehoved og de stærke Armbevægelser, det er Tscherning. For straks at give ham Navn i den politiske Noahs Ark: Han var Bondeven. Monrad havde sagt til Bondevennerne: »Jeg vil nok være i Alliance med Eder men ikke inkorporeres.« Tscherning, der før 1848 stod i Lejr med det øvrige Forfatningsparti, der sad i Martsministeriet sammen med Monrad og Lehmann, traadte ud af Liberalismens Rækker og ind i Bondevennernes Parti, saasnart det straks efter 1848 kom til en Deling mellem disse to Partier.

Han var ikke født til Bondeven. Af Fødsel, Opdragelse, Begavelse hørte han mere sammen med de Liberale. Som vi ser ham her paa Billedet, i Artilleriofficerens Uniform, med det af aandelig Adel prægede Ansigt og den om et overstrømmende Gemyt vidnende voldsomme

Gestikulation, er der heller ikke det mindste bondske ved ham. Han tilhørte en gammel Officersfamilie, blev selv Officer, til hans Omgangskres i Ungdommen havde hørt Landets fineste Intelligens, navnlig den Hejbergske Kres, paa sine mange Rejser i Udlandet havde han omgaaedes Diplomater og Prinser, han var Frederik den 7des personlige Ven.

Men i sin Barndom, som han tilbragte i Frederiksværk, hvor Faderen var Inspektør ved Krudtværket, havde han gaaet i Almueskolen og til sit 13de Aar siddet paa Bænk med Bondedrengene. Senere havde han deltaget i Avlsbruget, der var knyttet til Faderens Stilling, og i Arbejdet ved Smedeværkstedet. Tidlig var han altsaa bleven fortrolig med det legemlige Arbejdes Mænd, tidlig havde han ogsaa faaet mere Sans for det legemlige Liv end Studerekammerets Mænd. Dertil kom en Opdragelse, ikke gennem Læsning men gennem Erfaring og Iagttagelse, som den, der opdrages paa Landet, i Reglen faar. Dette havde givet ham en betydelig Afsmag for det æstetiske Liv og adskillig Ringeagt for den Dannelse, der erhvervedes alene gennem Bøger, og dette i Forbindelse med en medfødt Oprindelighed i hans Natur stillede ham straks i Modsætning til den Blanding af Æstetiker og Akademiker, der var Bestanddelene i en ægte Nationalliberal. Tscher-

ning havde det samme paa første Haand og paa egen Haand, som ogsaa Hørup havde. De Nationalliberale derimod havde deres Dannelse og Standpunkter paa anden Haand.

Dertil kom en Aldersforskel. Det liberale Partis ledende Mænd var fødte omkring 1810, Lehmann 1810, Monrad 1811, Hall og Andræ 1812, Ploug 1813. Men Tscherning var født 1795. Han var altsaa i 1848 en Mand paa 53 Aar. Og selv om han hørte til de Mænd, der blev ved at være i Udvikling til højt op i Aarene, saa kunde »Aanden fra 48« dog ikke sætte det mægtige Stempel paa denne graanede, modne Mand som paa dem, der endnu var i Trediverne. Disse, hvis tidligste Bevidsthed skrev sig fra 1830, havde i Grunden kun kendt de liberale Ideer. Tscherning derimod havde baade kendt helt konservative og helt demokratiske Ideer. Han havde meget i sig af Tankegangen fra før Romantikens Gennembrud. Han var mere »En fra det 18de Aarhundrede« end »En fra 48«. Derfor kom hans Politik til at følge en anden Linie end det liberale Partis. Han genoptog den Politik, der stammede ned fra Bondereformerne omkring 1788 og fra Rationalismen i det 18de Aarhundredes Slutning. Den gik mere ud paa Lighed end paa Frihed, den havde et mere ægte demokratisk Anstrøg end Ideerne fra 1830 og 48. Men den havde ogsaa en Del gammeldags Autoritetsfølelse, Konge-

troskab og Vedhængen ved de gamle Former i sig.

Tschernings første politiske Tanker knytter sig heller ikke til Aaret 1830 eller i det Hele til den liberale Bevægelse men til Bondestandens Ophjælpning. Han betragtede Landboreformerne og den øvrige saakaldte Bondefrihed som et halvgjort Værk, og belært af de Erfaringer, han havde faaet ved sine lange Ophold i Udlandet, var det en af hans politiske Hovedtanker dengang, at Danmark savnede en Mellemstand, og at denne lod sig finde i Bondestanden. Lavsvæsenet var ham derfor forhadt, fordi det hjalp Købstæderne til deres Overvægt over Landet, Eksamensvæsenet ligesaa, fordi det udviklede »et latinsk Lav«, der var »Lavenes Lav og det skadeligste af dem alle«. Den samme varme Kærlighed til Landalmuen bragte ham i 1846 i Spidsen for »Bondevennernes Selskab«. Det var en Bonde fra Holbæk Amt, Jens Gregersen, fra hvem Ideen var udgaaet, og gennem ham blev den Forbindelse knyttet, der kan spores endnu den Dag i Dag, mellem Tscherning og Holbæk Amt, hvor han fik sin Valgkres. Men det var Tscherning, der blev dette Selskabs Formand, og det er formodentlig ogsaa ham, der har skrevet dets Program. Ordene, »at virke for Bondestandens L i g e b e r e t t i g e l s e med de andre Samfundsklasser« røber ham. T h i L i g h e-

den var for Tscherning langt vigtigere end Friheden. Det viste han ikke mindst i selve Aaret 1848, da han midt under Forfatningsbevægelsen fik gennemført den Anordning om Forbedring af Husmænds og Indsidderes Kaar, der er Begyndelsen til al Husmandslovgivning her i Landet.

Næsten alt, hvad han har ydet, er kommet Bondestanden til Gode. Bondevennernes Selskab blev Underlaget for Bondepartiets faste Organisation, for dets Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, og derigennem atter for Grundlovens demokratiske Karakter. Men især var Tschernings Person et stærkt Bolværk for dette i den offentlige Mening ringeagtede Parti mod det af den offenlige Anseelse omstraalede nationalliberale Parti. Uden denne ene overlegne Mand paa sin Side vilde Bondepartiet let være blevet opslugt af den liberale Bevægelse.

I Sammenligning hermed betyder hans Ydelser paa det militære Felt mindre. Dog maa naturligvis undtages Gennemførelsen af den almindelige Værnepligt. Den blev gennemført af Tscherning som Krigsminister i Martsministeriet, endnu inden den grundlovgivende Rigsforsamling var sammentraadt. Det var som bekendt dengang kun Bondestanden, der var værnepligtig. Det var det stærkeste Mærke af denne Stands Mangel paa Ligeberetti-

gelse, og for Tscherning var derfor den almindelige Værnepligts Gennemførelse den vigtigste Sag af alle i 1848, vigtigere end selve Grundloven. I det Hele havde han den rigtige Opfattelse, at den almindelige Værnepligt og den almindelige Valgret var den samme Sag, blot i to forskellige Udslag. Der var siden ofte noget vaklende over hans Holdning, og han gik paa Akkord om mange Ting, men aldrig om den almindelige Værnepligt og den almindelige Valgret. Hans Agitation for Almenvæbning var derimod næppe velovervejet og førte heller ikke til noget praktisk Resultat. Kun sammenlignet med Frederik den 6tes forfaldne Krigsmagt kunde dette System tænkes som en Vinding.

Det var fra dette Hjørne, at Tscherning i 1831 aabnede sit egenlige politiske Felttog mod Enevælden, der paadrog ham Kongens allerhøjeste Unaade og en femaarig »mild Landsforvisning«. Senere som Krigsminister i 1848 havde han det Kæmpearbejde, at organisere den danske Hær. Alt skulde skabes fra nyt af. Et Krigsministerium skulde dannes af de hidtil spredte Organer for Hæren. Hæren skulde mobiliseres, Førere og Overkommando udfindes, Forplejnings-, Sundheds- og Trænvæsen ordnes. Saa overvældende var dette Arbejde, at der synes næsten at være sprunget en Fjeder i Tscher-

ning derved. Han vilde aldrig siden være Minister. Han havde faaet nok af det.

Som Monrad havde Hovedæren for den politiske Udvikling, havde Tscherning en stor Part af Æren for den sociale og militære Udvikling. I selve Forfatningssagen fik han derimod mindre Betydning. Det originale og udisciplinerede hos ham fik her Overtaget og udartede næsten til Paradoksmageri. Som han er fremstillet her paa Constantin Hansens Maleri, er denne Side i hans politiske Væsen understreget. Han ser ud, som om han netop forfægtede et af de mange paradoksale Standpunkter, han indtog paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Da han gik af som Martsminister, blev han kongevalgt Medlem af Rigsforsamlingen, og han var en af dens hyppigste Talere. Han var i det Hele Taler, og langt ned i vor Tid er der gaaet Sagn om hans ejendommelige Veltalenhed. Han talte ganske vist for hyppigt; man har udregnet, at han som Folketingsmand optog $^1/_4$ Del af hver Folketingstidende. Han talte ogsaa for springende og gav for meget efter for sine Indskydelser. Men hans Indre var saa produktivt, at det formelig vældede op deraf med selvstændige Ideer om enhver Sag, hans Ord var saa villige til at lystre denne rige Tanke, og hans Stemme endelig saa velklingende, saa skabt for Talen, at Venner og Modstandere villigt gav sig ind under

denne Talekunst og nød den som en Fest. Smuk tog han sig ogsaa ud, ikke mindst da han var bleven gammel, og det hvide Hoved var begyndt at lude forover og Ryggen at blive lidt rund.

Men at finde Konsekvens i hans Standpunkter er ikke muligt. Som Martsminister havde han selv været med til at forelægge Grundlovsudkastet. Ikke desto mindre førte »den otte-og-tyvende Kongevalgte«, som Tscherning hed paa Rigsforsamlingen, en saadan Krig mod dette Udkast, at han kom til at gaa fuldstændig paatværs af Tidens Aand og af det almindelige Begreb om en »Frihedsven«. Han stemte f o r Bevarelsen af Adel, Titel og Rang. Han stemte m o d Forbudet om Censur. Han stemte mod Indførelsen af Nævninger. Han stemte mod, at Ejendomsretten skulde være ukrænkelig, og mod, at Embedsmænd skulde have politisk Frihed. Senere stemte han mod Loven om Sognebaandsløsning og Valgmenigheder.

Han var ingenlunde den konsekvente, spartanske Frihedsmand, som Eftertiden har villet gøre ham til. Sagen var den, at han var ikke noget Paragrafmenneske. Han troede ikke paa Forfatningsformer og juridiske Rettigheder. Allerhelst vilde han maaske have haft et passende Stykke skaaret af Kongeloven og saa ladet Resten bestaa sammen med almindelig Valgret og almindelig Værnepligt. Vilh. Lassen har træf-

fende karateriseret ham ved, at han blandt vore Politikere er den eneste, der ikke havde et juridisk Hoved. Alle de andre havde juridiske Linier i deres Hoveder, enten de som Lehmann, Hall og Krieger var Jurister af Fag, eller som Monrad og H. N. Clausen Teologer, eller som Ploug bare Student, enten de som Ørsted, Scheel og Bang eller siden Estrup og Nellemann stod paa højre Fløj, eller som Balthazar Christensen, Alberti, I. A. Hansen og siden Hørup og Berg stod paa venstre Fløj. Derfor kunde Tscherning i 1854 gaa med til en saa selvmodsigende Ordning som den ved Frdn. 26. Juli 1854 skabte, hvorved en absolutistisk Fællesforfatning blev paaoktroyeret, samtidig med at Junigrundloven blev staaende i sin fulde Kraft for de særskilte Anliggender. Derfor kunde han tage Sæde i det ved denne Ordning skabte af lutter Kongevalgte bestaaende Rigsraad. For de Liberale var dette et grovt Brud med den fri Forfatnings Princip, for Tscherning var det en praktisk Udfyldning af et »Hul«.

Der var noget naturvokset ved hans Standpunkter, fordi han selv var saa meget Natur. Derfor elskede han Almuen, fordi den var i Slægt med Naturen, Friskhedens Kilde, Folkets Marv, den umiddelbare Opfattelses Sæde. Idealet af en Stat var for Tscherning det, at Kongen og Almuen i Forening var Statens Bærere. Hvad der

var imellem. Embedsmændene f. Eks., stod for ham som en Klike, der skulde indskrænkes det mest mulige. Under Absolutismen kunde de maaske danne et mildnende Element, men under en fri Forfatning blev de baade Kongens og Folkets Tyranner. Paa eet kunde man være sikker under denne Mands mange Svingninger: hans Haand var altid mod Embedsmændene. Han kaldte dem Levebrødsmænd, og han udstrakte sit Had til hele den æstetiske og akademiske Dannelse, hvoraf Embedsverdenen var vokset frem. Om det kjøbenhavnske Aandsliv skrev han engang i Sammenhæng hermed: »Man kan gøre, hvad man vil, saa bliver Kjøbenhavn ikke et Athen, ligt det gamle; vogter man sig ikke, kan det blive det ny Athen, hvor Embedsjægere er nærved at overvælde Finansministeren«. Han blev ikke træt af at fremhæve Eksempler paa Nationer, der havde været nedsunkne i Blødagtighed paa Grund af Kunst og Videnskab. Han modsatte sig systematisk enhver Bevilling til disse Formaal, ønskede det kgl. Teater nedlagt som Statsanstalt, kaldte Thorvaldsens Musæum »et Slags fint Tivoli« og oldnordisk Musæum »Snurrepiberi«. Saadanne Bevillinger stred desuden imod hans Finanspolitik, som var en gennemført Sparepolitik med Indskrænkning af Statsformaalene til det mindst mulige. Derfor kæmpede han ogsaa mod Landbohøjskolens Op-

rettelse og mod, at Folkehøjskolerne kom paa Finansloven.

Han gik i det Hele paa tværs af alle Partier, ogsaa af sit eget, og af en moderne Politiker, der er eet med sit Parti, altid optræder paa dets Vegne og ikke for egen Regning, var der intet hos ham. Parlamentarismen vilde ikke i ham have faaet en Tilhænger, han, der aldrig gik imod noget Ministerium, men som var ethvert siddende Ministeriums Støtte, om end ikke i Salen, saa i Udvalgene, hvor han altid arbejdede paa en Overenskomst. Han havde meget tilovers for en stærk Statsmagt, men repræsenteret af Kongen, ikke af Folketinget. Hans Holdning i 1854 blev bestemt heraf, og det gentog sig i 1864 efter Krigen, da han tilraadede Kongen ved en kgl. Anordning at forandre Novemberforfatningen. Et saadant Skridt vilde ikke have krænket Ligheden, derfor kunde han være med dertil. Det gjorde derimod Forfatningen af 1866. Derfor var han uforsonlig overfor den. Og da den gamle Mand ikke kunde sætte sin Krig igennem, nedlagde han sit Mandat og gik for stedse ud af Politik.

Som det sig hør og bør, indtages den centrale Plads i Billedet af Martsministeriets Præsident, vort første konstitutionelle Ministeriums Chef, Grev Adam Wilhelm Moltke til Bregent-

ved. Han staar foran Ministerbordet, som dengang stod midt i Salen, støttende sig til dette, og holder i den højre Haand den Tale, han oplæste for Rigsforsamlingen, inden denne endnu havde konstitueret sig. Imellem de mange borgerlige Skikkelser med deres sorte Kjoler og høje Hatte gør han en Figur for sig, og danner en Modsætning til dem ved sin anstandsfulde, næsten hofmandsmæssige Holdning, med venstre Haand støttet til Kaardehæftet, og den guldbroderede af Baand og Stjærner bedækkede Dragt. Et Indtryk af Forfængelighed giver hans Fremtræden dog langtfra, dertil er Udtrykket i dette fine Oldingeansigt under det hvide kraftige Haar altfor mildt og velvilligt, blandet med en Mine af Træthed og Anstrængthed. Hvis man henholder sig til den gammeldags Inddeling i de fire Stænder, saa staar Moltke i denne Forsamling som en Repræsentant for 1ste Stand, H. N. Clausen og Biskop Mynster i deres gejstlige Dragter som Repræsentanter særligt for 2den Stand, medens hele den store Mængde af Skikkelser iøvrigt tilhører 3die og 4de Stand.

Grev Moltke tilhørte efter Instinkt og Opdragelse Enevælden. I dens Tjeneste var han traadt som ung Mand ligesom sin Fader og Farfader, og var ligesom disse steget til de højeste Poster. Slægten var ikke dansk, men hørte til de talrige her i Landet indkaldte tyske adelige Slægter.

Men lige fra Farfaderen først i det 18de Aarhundrede var blevet knyttet til det danske Hof, havde disse Moltker i Modsætning til mange andre indkaldte Tyskere udmærket sig ved deres danske Sind og danske Færd. Farfaderen, Adam Gottlieb Moltke, havde været Frederik V's nærreste Ven og den mægtigste Mand i Landet i hans Regeringstid. Godset Bregentved var en Vennegave til ham fra hans Konge. Faderen, Joachim Godske Moltke, havde været Statsminister baade under Chr. VII og Frederik VI, og havde navnlig den Fortjeneste, at han havde faaet det gamle Jordfællesskab ophævet, medens hans Syn ikke var stort og frit nok til, at han kunde gaa med til Bondereformerne.

Som Ætling af disse mægtige Forfædre var ogsaa Adam Wilhelm Moltke selvskreven til Enevældens højeste Gunst. Til Bevis paa den Fart, hvormed Enevælden befordrede sine Yndlinge frem, tjener, at han kun var 24 Aar gammel, da han blev Assessor i Højesteret. Faa Aar efter gik han over i den administrative Tjeneste og steg jævnt, til han i 1831 blev Finansminister. Han var en ægte Søn af sin Tid og en tro Tjener af Enevælden, men det var mere Hofmanden fra Amalienborg og den patriarkalske Godsejer fra Bregentved, hvori Enevælden hos ham antog Skikkelse, end den stive og forstokkede Bureaukrat fra Kancellibygningen. Ham skyldes saale-

des Initiativet til de første offenliggjorte Statsbudgetter og Finansregnskaber, og hermed havde han i Grunden rakt en Finger til den nye Tid, der ikke var sen til, ligesom en vis Person, naar man rækker ham en Finger, at tage hele Haanden.

Thi var end A. W. Moltke Enevældens Mand, saa var det Enevælden i dens milde Nedgangslys, den humane Enevælde. Humanitet var i det Hele hans aandelige Præg, den lyste ud af hans Ansigt, og den havde hos denne Godsejer og Hofmand udviklet en Hjærtets Dannelse og en Sympati, der omfattede alle Bestræbelser i Tiden og følte for alt, hvad der var skabende og produktivt. Han er et Eksempel paa, hvorledes det tidt mere er Sindet, der knytter Mennesker sammen, end en Lære. Thi det, der i det afgørende Øjeblik førte A. W. Moltke sammen med Mændene fra 48, det var ikke den konstitutionelle Tanke, som den 63-aarige Mand næppe har vurderet synderlig højt, men den fælles Sympati for Øjeblikkets store skabende Kraft. Madvig har i sine Livserindringer fremdraget et Træk, der viser, hvor smukt og fint han behandlede en ung legatsøgende Student. H. N. Clausen har i sin Levnedsbeskrivelse i Anledning af Indsamlingen til Thorvaldsens Musæum nævnt ham som den, der her som ved mange andre lignende Lejligheder stod ene

i hele det rige Aristokrati. Men navnlig vidner til hans Hæder den Mindestøtte, som Fæstebønderne under Bregentved Gods satte over ham i Bregentved Slotshave endnu medens han levede. Og det tiltrods for, at han med sin patriarkalske Opfattelse vedblev at holde paa Fæstevæsenet og til det sidste modsatte sig Overgangen til Selvejendom.

Han er en sjælden Fugl blandt vore Politikere, han, der indskrev sit Navn paa det sidste Blad af den gamle Tids Historie og paa det første Blad af den nye Tids. Havde vi en Menneskealder siden haft en lignende Konservativ, saa vilde vor Politik have faaet et lykkeligere Forløb. Saa vilde vi i 70erne eller 80erne have faaet et Koalitionsministerium af samme Beskaffenhed som Martsministeriet. Det er nemlig en Fejl at opfatte dette Ministerium som et rent Udtryk for Aanden fra 48. Kun den ene Halvdel af dets Medlemmer, Lehmann, Monrad, Tscherning og Hvidt, repræsenterede den nye Tid; den anden Halvdel, Moltke, Bardenfleth, Knuth og Bluhme, tilhørte den gamle Tid. Derpaa beroede dette Ministeriums Styrke, derved vandt det Tillid til begge Sider i Folket.

Til at fuldbyrde denne Overgang og smælte en stærk, handlekraftig Regering ud af disse uensartede Bestanddele var A. W. Moltke Man-

den. For Landets økonomiske Kredit i disse vanskelige Krigsaar betød den Autoritet, han som Finansminister i næsten 20 Aar havde erhvervet sig, overordentlig meget. Til at lyse Martsbevægelsen i Kuld og Køn som den statsanerkendte nye Tid, hvorpaa der kunde stoles som en stabil Tilstand, betød det ligeledes meget, at en Mand, der havde tjent den gamle Tid under to Konger, stillede sig i Spidsen for det ny Regimente. Og til at befri 48-Mændene for det Stempel af »Mænd fra Gaden«, som baade den udenlandske og indenlandske Forskrækkelse gærne vilde paatrykke dem, var det af uvurderlig Nytte, at denne fine Mand, Geheimestatsminister og Ridder af Elefanten, denne hovedrige Mand og Landets største Godsejer, satte sig paa Bænk med dem.

Og saa var der dog intet halvtgaaende og ingen Lyst til Tingen og Tusken hos denne Mand, der havde faaet Sammensmælterens Hverv. Han fulgte ikke Reglen: Jeg giver, for at Du skal give. Han viste den Selvfornægtelse, som det maa have været for en Mand med hans Alder, sociale Stilling og Fortidsvaner, at samvirke med Mænd, saa meget yngre og af saa forskellige Omgangsformer og afvigende Synsmaader, uden til Gengæld at fordre noget for sig selv eller af dem at fordre noget Afslag. Da Lehmann som Svar paa Moltkes Opfordring om at indtræde

i Ministeriet spurgte om Programmet, svarede denne uden Forbehold: Kasinomødets Beslutninger. Da Tscherning som Betingelse for at være Krigsminister forlangte Kongens gamle Privilegium som øverste Krigsherre afskaffet, udvirkede Moltke det straks. Han lod Lehmann affatte de forskellige Svar og Programtaler. Han lod Monrad udarbejde Grundlovsudkastet. Og da Monrad havde bygget det paa den almindelige Valgret, akcepterede han dette Grundlag, holdt ud dermed indtil Enden og satte i Junigrundloven sit i Enevoldskongernes Tjeneste erhvervede Navn under den almindelige Valgret.

Den godmodige Maade, hvorpaa i Modsætning til i Udlandet Bevægelsen i 1848 artede sig hos os, kaldte imidlertid ikke alene det milde, sympatetiske Sind overfor den nye Tid frem hos dem, der som A. W. Moltke stak dybt i den gamle Tid. Men dertil svarede ogsaa en Stemning af Ærbødighed og Pietet overfor den gamle Tid hos adskillige af den nye Tidsalders Mænd. Ved Siden af yderst respektløse Naturer som Lehmann og Ploug, der kun havde Haan og Spot tilovers for det gamle System, var der andre, der fulgte den gamle Tid til Graven med fuld Honnør og Respekt. En saadan Natur var den Mand, der paa Billedet er stillet ligeoverfor

den gamle Geheimestatsminister, mod hvem han fra den modsatte Side af Ministerbordet bøjer sig frem med en pietetsfuld Ærbødighed, der forener disse to Repræsentanter for den svundne og den gryende Tid til et Billede af Harmoni og Forsoning. Det er Carl Christian Hall. Sammen med Moltke-Bregentved danner han det centrale Parti i Billedet.

Han var ikke nogen Banebryder, endsige en Sværmer eller Helt. Der er Personligheder ogsaa blandt Politikerne, om hvem man kan bruge Udtrykket »en Aand«. Men Hall hørte ikke til dem. Derimod havde han ingen Grund til med Loppen i H. C. Andersens Æventyr at udbryde i Klage over, at »Krop skal der til«. Korporligt havde han alle Betingelser for at gøre sig gældende paa den politiske Mark. Rent fysisk beherskede han sine Omgivelser ved sin kraftige, bredskuldrede Skikkelse med det brede Hoved, hvis Styrke fremhævedes ved en rent ud Samsonsk Haarvækst. Her paa Billedet ser man ham kun fra Siden, men af andre Billeder faar man det Indtryk, at der endog var noget materielt og sanseligt over hans Ydre, med det brede, fyldige Underansigt, den voldsomme, mutte Mund og de stikkende Øjne.

Medens de fleste af Mændene fra 48 var Sønner af Embedsmænd og tilhørte gamle Slægter, var Hall af en mere folkelig Herkomst. Han var

Søn af en Bødkermester paa Christianshavn, der atter stammede fra jydske Bønderfolk. Derfor blev han ogsaa den jævne, praktiske, maadeholdne, paa Resultater anlagte og af Virkelighedssans ledede Natur blandt Mænd, hvoraf adskillige havde Styrken i deres Kunstnertemperament, og andre Styrken mere i en teoretisk end i en praktisk Begavelse. Allerede den Romerret, Hall som ung juridisk Docent skrev, adskilte sig fra de rigtig videnskabelige Værker ved at springe Problemerne over og nøjes med at give Resultaterne. Blandt Mændene fra 48 var han den, der var mest ægte Politiker og Statsmand, og den eneste, der var det helt igennem. Han havde det politiske Instinkt, i Kraft af hvilket han aldrig behøvede at søge Magten og Popula-riteten, thi de kom af sig selv til ham.

Naar Hall blev det nationalliberale Partis Fører og dermed i det afgørende Tidsrum fra 1854—63 den danske Politiks Leder, beroede det nemlig ikke paa hans Begavelses Overlegenhed, men derpaa, at hans Personlighed gjorde ham til et E n h e d s m æ r k e. Han var repræsentativ for den Del af Folket, som dengang beherskede det politiske Liv, det vil sige den borgerlige Mellemstand, der naaede fra Aristokratiet og lige over til Bondevennerne. Lehmann drillede ham engang i et Brev med, at hans Popularitet beroede derpaa, at han var »d e n i d e a l e H r.

Sørensen«. Han var et Kraftuddrag af et vist Element i Folket, som i England Lord Palmerston i sin Tid skal have været den ideale John Bull, og i vore Dage J. C. Christensen er Bondebefolkningens ideale Jens Christian. Hall var som Taler aldrig saa højt oppe, at han blev patetisk, og aldrig saa lavt ved Jorden, at han blev plat. Han var altid i Plan med den dannede og oplyste Del af Folket, og naar han i en af sine Taler havde udviklet sin Mening, forekom det Hr. Sørensen, der den næste Dag læste Talen i »Dagbladet«, at netop saadan havde han i Grunden selv ment iforvejen.

Den Politiker, der har dette Anlæg til at tænke og føle paa de manges Vegne, om end klarere og stærkere end Mængden, vil faa mere Indflydelse end den originale Begavelse eller det glimrende Talent. Derfor kom Hall blandt Mændene fra 48 til at spille en større Rolle end Monrad og Lehmann. Derfor vilde han, hvis han var bleven staaende som Konsejlspræsident i 1864, have været den rette Mand som Leder. Og derfor er det ogsaa ham, der i Eftertidens Dom mere end nogen anden har maattet lægge Ryg til Kritiken over den nationalliberale Politik. Ogsaa for Fejlene er han bleven det repræsentative Navn. Ligesom den tyske Udenrigspolitiks Sejr er knyttet til Navnet Bismarck, er den danske Udenrigspolitiks Nederlag gjort til et med Halls. Den

Notekrig, han førte med Bismarck, kom bagefter, da Bismarcks Væsen af »Blod og Jærn« havde udfoldet sig, til at tage sig ud som en stor Naivitet. For Eftertiden kom da den populære Opfattelse af Hall til at samle sig derom, at det var »ham med Noterne«.

Hall var født 1812. Han var altsaa Yngling i Trediverne og moden Mand i Fyrrene. Alligevel mærkede man ikke noget til ham i disse Aaringers Kampe. Han færdedes ganske vist i de liberale Krese, men hvor skulde en begavet ung Mand ellers være søgt hen i disse Tider? Sin Yndest paa de høje Steder kan han i hvert Fald ikke have forspildt ved denne Omgang, ellers vilde Christian den 8de ikke have tilbudt ham en Kammerjunkertitel. Han var i det Hele et Mønster paa en lovende ung Mand; han blev gift med Datteren af en af Tidens berømteste Mænd, Marie Brøndsted, dengang en smuk ung Pige, siden en højst original og for en Diplomat noksaa besværlig Kvinde; han tog videnskabelige Grader uden i Grunden at have nogen dybere videnskabelig Interesse, han kom som Auditør ind i den militære Verden — hvad Under, at der blev friet til denne Fremtidsmulighed baade fra Kongens og fra Folkets Side. Kammerjunker vilde han dog ikke være, men lige saa lidt Avisskriver eller Folketaler. End ikke i Kasinomødet eller Folketoget den 21. Marts deltog han.

Han vilde, som en af hans Velyndere skal have sagt om ham, ikke have behøvet at slutte sig til den liberale Bevægelse; thi han vilde ogsaa være bleven Geheimestatsminister under Enevælden.

Monrad skrev engang i en Artikel: »Som bekendt sætte de Adelige megen Pris paa, at deres Adel er gammel. Det gaar Frihedsvennerne paa en noget lignende Maade. Fra hvad Tid skriver sig Dit Diplom som Frihedsven? Fra Frederik den 6tes, Christian den 8des eller Frederik den 7des Tid? Det gør i Frihedsvennernes Øjne en stor Forskel.« Orla Lehmanns og Tschernings Diplomer var fra Frederik den 6tes Tid, Monrads fra Christian den 8des, Halls derimod først fra Frederik den 7des Tid. Han kom først med i Bevægelsen, da Sejren var vundet. Da Udkastet til den Valglov, hvorefter den grundlovgivende Rigsforsamling valgtes, skulde forelægges for Roeskilde Stænderforsamling, blev Hall sendt som kongevalgt Medlem til denne Forsamling, men kun efter Premierministeren, Moltke-Bregentveds, Ønske, ikke med de liberale Føreres gode Vilje. Det var hans første Skridt paa den politiske Bane. Alligevel gav denne konservative Mand Monrads Udkast med den fuldtud gennemførte almindelige Valgret sin ubetingede Tilslutning, fordi, som han ytrede sig, Tiden havde udviklet sig med en saa vidunderlig Hast, »at Dage var blevet til Aartier«.

En Demokrat var Hall ikke, og naar han dog gik med til at give Grundloven et saa demokratisk Indhold, var det Tiden, der var stærkere end hans Personlighed. Og saa repræsentativ han var, kan man være overbevist om, at det gik store Dele af Borgerskabet paa samme Maade som ham i 1848. De blev af Bevægelsens Voldsomhed revet længere ud end de kunde bunde. Derfor blev deres Standpunkt saa lidet rodfæstet, og derfor havde de saa let ved siden at gaa fra det.

Paa den grundlovgivende Rigsforsamling, hvortil han valgtes som Medlem for Frederiksberg, der blev hans Valgkreds for Livet, var Hall en af Hovedmændene. Saa ny han var i Tøjet som Politiker, rykkede han dog frem til at være Ordfører for det Afsnit af Grundloven, der handler om de saakaldte statsborgerlige Rettigheder, Religionsfrihed, Pressefrihed, Forsamlings- og Foreningsret, den personlige Frihed, Næringsfriheden osv. Det var et Terræn, hvor ikke alene gammelt og nyt, Autoritet og Frihed, priviligeret og upriviligeret, tørnede stærkt sammen, men hvor der ogsaa var en frodig Jordbund for alle vildtvoksende og sære Indfald. Hall havde derfor som Ordfører stadig en dobbelt Krig gaaende, dels med Ørsted og de adelige Repræsentanter, dels med Grundtvig og Tscherning. Men som Regel bragte han ved sit mæglende Væsen og

saglige Ro sine Paragraffer velbeholdne gennem Afstemningerne. Han talte endnu dengang med en vis Stivhed; den Elegance og det Humør og Lune, han senere var bekendt for, fik han først med Aarene. Begge Grundlovsordførerne, Krieger og Hall, var i det Hele temmelig tøre, akademiske Paragrafmennesker, og deres Ordførerskab, saa dygtigt det end var, har maaske nok bragt en vis ufrisk, lidenskabsløs og upersonlig Tone over Forhandlingen.

Og i sit Hjærte har denne Ordfører vist heller ikke haft synderlig Tro paa det hele konstitutionelle Væsen, der havde udvalgt ham til en af sine Profeter. Det var det bøjelige i hans Natur, der bøjede sig efter det stærkeste i Tiden, men i sin Sympati brød han aldrig helt med de konservative og aristokratiske Samfundslag. Hvis Godsejerstanden havde villet anerkende den ny Tingenes Tilstand, kunde man godt have tænkt sig Hall som Fører for et saadant Parti af konstitutionelle Aristokrater. Men da han ikke kunde drage dem med ind under 5. Juni-Banneret, saa kastede han sin Kærlighed paa den dannede Borgerstand. Han stiftede »Femte-Juni-Foreningen« som politisk Organisation for dette Samfundslag, og derved blev han den egentlige Stifter af og Fører for det nationalliberale Parti, og atter derved den egenlige Modstander af Bondevennernes Parti.

Efter at den kortvarige Reaktionsperiode, der fulgte lige ovenpaa Grundlovens Indførelse, var overstaaet, blev Hall Minister i 1854, først Kultusminister, derpaa fra 1857 Konsejlspræsident og fra 1858 tillige Udenrigsminister, og denne hans Ministertid varede, med en ganske kort Afbrydelse, lige til Krigen 1864. I den dannede offenlige Mening under Frederik den 7de, hvilket vil sige det samme som i Kjøbenhavn, følte det efterhaanden som hørende med til Naturens Orden, at »Ministeren« — det var Hall. »Minister Hall« faldt af sig selv paa alles Læber og var lige populært gennem alle Husenes Etager. Hans borgerlige Væsen og Færd svarede nøje til Frederik den 7des borgerlige Kongedømme. Han stod ogsaa i høj Yndest hos denne Konge, der i et løftet Øjeblik gjorde ham til selvskreven Ekscellence; uden Hensyn til om han var Minister eller ikke, skulde Hall altid være den fineste Mand i Landet. Tilsidst stod Frederik den 7de og Hall i Kjøbenhavnernes Bevidsthed som et uadskilleligt Par, og da Kongen døde, og Hall fra Slotsaltanen udraabte Christian den 9de til Konge, flyttede Kjøbenhavnerne Kronen over paa Halls Hoved og svarede med et: »Minister Hall leve!«

Og alligevel sammensvor Forholdene sig saaledes mod os, at Hall ikke kom til at benytte den Styrke, der laa i denne enestaaende Popularitet, til at udrette noget lykkeligt. Indadtil

kom hans Hænder slet ikke i Virksomhed, saa optagne var de af at udrede det diplomatiske Spind. Al hans Politik i disse Aar var Udenrigspolitik, sat ind paa Gennemførelsen af det store Konge- og Folkeprogram fra 1848: Danmark til Ejderen. Bag dette Program stod ikke blot, som det i Almindelighed siges, det nationalliberale Parti, men ogsaa Bondevennerne og Grundtvigianerne. Det var de tre Elementer, hvoraf vort nye Forfatningsliv var baaret, og disse tre Partiers Fællesskab om Ejderpolitiken indeholder det stærkeste Forsvar for denne Politik overfor Eftertidens Fordømmelse. Det modsatte Program, Helstaten, Danmark til Elben, havde ogsaa et stærkt Parti at støtte sig til, sammensat af den ældre, konservative Generation, Godsejerstanden og store Dele af Hæren. Begge disse Standpunkter havde altsaa et Parti bag sig. Det tredie Standpunkt derimod: Slesvigs Deling efter Nationaliteten, havde intet Parti at støtte sig til, men forsvaredes kun af enkelte Personligheder, som en Særmening imod den offenlige Mening.

Hvis der altsaa skal bebrejdes Hall noget, saa er det ikke dette, at han ikke blandt disse tre Standpunkter valgte det sidste. Thi som praktisk Politiker havde han i Virkeligheden kun Valget mellem de to første. Hvad der derimod kan bebrejdes ham, er dette, at han ikke søgte at vende

Stemningen og paa Trods af den offenlige Mening hamrede det tredie og rigtige Standpunkt ind i Bevidstheden, til det samlede et Parti om sig. Saadan har de store Statsmænd ofte maattet bære sig ad. Men af dette Maal var Hall ikke, han var kun skabt til at gaa i Spidsen for en offenlig Mening.

Dog kan det paa ingen Maade siges om ham, at han blindt og villigt lystrede den, og mere gjorde sig til dens Slave end til Styrer og Vejleder. Det første Stadium i den Hallske Politik, den konstitutionelle Helstat, saaledes som den blev ordnet ved Forfatningen af 2. Oktober 1855, var aldrig populært og kun egnet til at skade hans Popularitet. Og den Nolerpolitik han i flere Aar, efterat den konstitutionelle Helstat var gaaet i Stykker, med sejg Taalmodighed fastholdt, bragte ham ikke alene i Vanry for ængstelig Forsigtighed og Karakterløshed, men ogsaa i en stadig dobbelt Ild mellem Ejderpolitikens Utaalmodighed og Helstatpolitikens Principstrænghed. Han havde det i det Hele ikke behageligt i disse Aar. I Rigsraadet Opløsning, ond Vilje og stigende Nationalitetsmodsætning; i Europa Ligegyldighed paa Grund af Spørgsmaalets Vanskelighed og den stigende Lyst til at bejle til Preussens opdukkende Storhed; i Tyskland og paa Forbundsdagen Kappestrid om at støtte Slesvighol-

stenerne for at vinde tysk Folkegunst og dermed den førende Stilling i de tyske Lande, og hjemme Mistænksomhed hos Vennerne, Skinsyge hos Kollegerne, af og til Lunefuldhed hos Kongen.

At Hall personlig havde mere Sympati for Ejderpolitiken end for Helstaten, kan der vel ingen Tvivl være om. Men det doktrinære og idealistiske i Ejdertanken havde i hans praktiske og kølige Natur aldrig rodfæstet sig saa stærkt som hos den menige ejderdanske Mand. Den Opportunisme, der laa i Helstatstanken, stemte i Grunden bedre med Halls politiske Væsen. Det var ogsaa først, da i 1861 det sidste Forsøg med Slesvigholstenerne var mislykket, at han gav efter for den offenlige Menings Tryk. Endnu engang gjorde han dog en undvigende Bevægelse, men Stemningen var nu saa stærk, at han som Pant paa sin ejderdanske Fremtidskurs maatte optage Lehmann i Ministeriet. Endelig i 1863, da den polske Opstand havde bragt England og Frankrig i Opposition til Rusland og Preussen, da der ved Prinsen af Wales's Giftermaal med en dansk Prinsesse og en dansk Prins's Valg til den græske Trone, ligesom viftede os en europæisk Sympati i Møde, og da et skandinavisk Forsvarsforbund ansaas for sikret, gjorde han det store Tærningekast: Fællesforfatningen for Danmark og Slesvig, der om

end ikke juridisk saa dog faktisk betød Inkorporationen af Slesvig, Virkeliggørelsen af det store længselsfuldt ventede Haab, hilst med den voldsomste Jubel.

Da Hall et Aar efter i Rigsraadet maatte stemme for Wienerfreden, var han en gammel Mand, skønt kun et Aar ældre end i November 1863. Historien gjorde disse Folk gamle om ikke paa en Nat, saa paa et halvt Aar. De var i 1864 Mænd paa kun lidt over de 50. Under andre Forhold vilde de have haft en god Del af deres Arbejdsdag tilbage. Men i 1864 visnede Livet for dem, Dage blev igen til Aartier, og da de i 1870 atter dukkede op i den lyse Dag, lignede de gamle, mosbegroede Folk fra en svunden Tidsalder. Den Hall, der var Kultusminister fra 1870—74, der var med i det store parlamentariske Slag mod Venstre og blev anklaget for Rigsretten af dette Parti, og som var med til at aflevere Magten til Estrup og til atter at fortryde det, var kun en Skygge af Ministeren fra 50erne.

Vi har nu passeret Højden af den liberale Tidsalder. Med de hidtil skildrede Personligheder har Mændene fra 48 kulmineret, baade naar der tænkes paa politisk Indflydelse og paa Personlighedernes Storhed. Det betyder dog ikke, at de Skikkelser, der staar tilbage, ikke ogsaa er betydelige, ja fremragende Mænd. Men Tidens

Overflod af rigt udstyrede Personligheder skod Mænd, der under jævne Forhold vilde have hørt til 1ste Række, ned i 2den.

Blandt Mændene i 2den Række er der dog Een, hvis ejendommelige og skarpt skaarne Personlighed langtfra kan maales ved den forholdsvis ringe politiske Rolle, han kom til at spille, og hvis selvstændige, kontrære og kritiske Standpunkt bestandig sætter de ledende Mænds Politik under en for dem farlig Debat. I Eftermælet over denne Politik har han ogsaa faaet en Hædersplads, i hvert Fald en fredhellig Plads som den kloge og klartseende Mand. Det er A n d r æ.

Paa Constantin Hansens Billede er det ensomme, som senere saa ofte var over hans politiske Færd, ikke antydet. Som de fleste andre af Hovedpersonerne er han »parret« med en anden, nemlig med K r i e g e r. Af de to Skikkelser, som tilvenstre i Billedet og lidt bagved Forgrundsfigurerne kommer vandrende op ad Gulvet i dyb, af Omgivelserne ganske uforstyrret Samtale, er den uniformerede Figur til højre, der aabenbart er den talende, ja med en lidt over legen og selvsikker Mine docerende, Andræ. Skikkelsen til venstre, der med det ludende Hoved og et lyttende Udtryk i Øjnene bag Brillerne hører efter, medens Hænderne studentikost er begravede i Bukselommerne, er Krieger.

I Fortegnelsen over den grundlovgivende Rigs-

forsamlings Medlemmer er Andræs Stilling angivet som Major à la suite i Generalstaben og Lærer ved den militære Højskole, Kriegers som Professor juris. Lærde Hoveder var de altsaa begge, men medens den historisk-juridiske Universitetslærdom, Krieger sad inde med, netop var den tidsmæssige, herskende, og overført i det politiske Liv havde givet dette en Retning mod visse historisk-juridiske Idealer, der ikke stemmede med Virkeligheden, saa var den matematiske Videnskab, hvori Andræ ikke blot var et meget stort Talent, men hvoraf han næsten var en Legemliggørelse, med dens ubønhørlige positive Resultater og Mangel paa Idealer, i skarp Modstrid med »Aanden fra 48«. Alene derved blev Andræ en utidsmæssig Mand.

Det er meget betegnende, at de to Mænd, der blandt de Intelligente stærkest opponerede mod deres Samtids og Slægtleds Politik, Tscherning og Andræ, begge tilhørte Naturvidenskaben og kom fra den militære Højskole. Alle de andre tilhørte Aandsvidenskaben og kom fra Universitetet. Det er ogsaa ganske mærkeligt, at Bevægelsens to Officerer, der med deres Epauletter og Vaabenfrakker paa Billedet synes at tilhøre en anden Verden end de Kjoleklædte, dog netop var dem, der stod paa dens v e n s t r e Fløj. Thi ogsaa Andræ tilhørte i Begyndelsen halvt Bondevennernes Retning. Naar han ikke kom ind i

Rigsforsamlingen som valgt Medlem, var det, fordi han ikke sluttede sig til Universitetspartiet men snarere til det mere demokratiske, smaaborgerlige Parti indenfor den kjøbenhavnske Bevægelse. Til Gengæld fik hans Plads mellem de Kongevalgte, som netop blev brugt til at udjævne Styrkeforholdet mellem de forskellige Retninger. Til den første ordinære Rigsdag blev han derimod valgt ved Bondevennernes Hjælp i en Kreds udenfor Hovedstaden, og det var ligeledes som deres Kandidat, at han blev gjort til Formand i Folketinget i det første Treaar.

Sagen var den, at den militære Højskole, som Frederik den 6te havde oprettet, slet ikke kom til at svare til hans reaktionære Forhaabninger, men blev et Arnested for Tidens frie politiske Rørelser. Andræ, der tilhørte en Officersfamilie, men paa mødrene Side en Præsteslægt, og som var blevet opdraget i sin Morfaders Præstegaard paa Møen, kom først til Landkadetakademiet, blev Kadet og Page hos Frederik VI, derpaa 17 Aar gammel Sekondlieutnant, men istedetfor at tiltræde Tjeneste som saadan, blev han sendt til den polytekniske Læreanstalt, hvor han studerede under H. C. Ørsted, derfra til den lige oprettede militære Højskole, derfra atter paa en længere Udenlandsrejse til Frankrig, indtil han 30 Aar gammel blev Kaptajn i Generalstaben og samtidig Lærer ved den militære Højskole. Prak-

tisk Militær havde han altsaa aldrig været. Hans Styrke laa i det teoretiske og videnskabelige, hvor han efterhaanden naaede op i Matematikens højeste og kun for meget faa Udvalgte tilgængelige Sfære.

Naar der til Tider har været noget r a d i k a l t i Andræs Standpunkt, saa har det beroet paa hans r e t l i n i e d e Natur. Dette Hoved, i hvilket enhver Tanke, naar den først var kommen ind deri, maatte løbe Linien helt ud, kunde efter Omstændighederne komme til meget radikale Standpunkter. Men det vilde være et stort Fejlsyn at tro, at Andræs Standpunkt, naar det f. Eks. ved enkelte Lejligheder faldt sammen med Bondevennernes, havde noget at gøre med Bondevenlighed eller Demokratisme, eller at han, fordi han mod Slutningen af sit Liv kom til at gaa paa Siden af Venstre mod Estrup og Landstinget, derfor havde nogen Sympati for Venstres Politik. Der er Grund til at sige dette, fordi efter hans Død navnlig Hørup har drevet et sandt Afguderi med hans Navn og villet tage det til Indtægt for sin Politik.

Andræs »Radikalisme« var logisk Konsekvens, intet andet. Hvor han kom til at staa, beroede paa, fra hvilket Udgangspunkt han gik ud. Han manglede Sympati, hans Anskuelser var aldrig betonede af nogen Følelse end sige Lidenskab for menneskelige Interesser og

Samfund. Ham rammer den Anklage, Bjørnson i et af sine Stykker retter mod Politikerne, at »de springer det menneskelige over«. Et klart, skarpt Hoved var han, men et koldt Hjærte. Derfor kunde han efter Omstændighederne ogsaa komme til at indtage helt konservative, ja reaktionære Standpunkter, hvis disse nemlig var den logiske Konsekvens af en given politisk Situation.

Nogen Del i den politiske Bevægelse før 1848 tog Andræ ikke. Han var altfor aandsfornem til at skrive i Bladene eller tale paa Folkemøderne. Han har vist overhovedet aldrig skrevet en Avisartikel eller optraadt paa noget politisk Møde. Men han var en moderne, fordomsfri Mand, oppositionel og kritisk fra Isse til Fod, og det bestaaende, absolutistiske System havde derfor en selvskreven Modstander i ham, der under sit Ophold i Paris havde studeret det parlamentariske Liv og lyttet til P. A. Heibergs bitre Spot over Enevælden. I 1848 hørte han altsaa til Tidens Mænd. Han sværmede vel ikke for almindelig Valgret, men hans Tanke accepterede den fri Forfatning med dens Garantier mod Magtens Misbrug. Og da denne Rationalist først havde denne Forudsætning given, kom han til Standpunktet: Eetkammer som den mest logiske Konsekvens af Udgangspunktet: almindelig Valgret. Han opponerede altsaa mod Grundlovsudkastet med dets To-Kammer-System, og

stillede under Forhandlingen paa Rigsforsamlingen et Forslag om et Eetkammer, udgaaet dels af den almindelige Valgret, dels af Censusvalg.

Ogsaa i det nationale Spørgsmaal kom Andræ i Opposition til Martsbevægelsen, og af et ganske analogt Motiv. Naar Nationaliteten var Udgangspunktet, maatte det rationelle blive Slesvigs Deling efter Sproggrænsen. De Ejderdanske havde deres historiske og juridiske Idealer, den ældgamle Grænse, Thyras Vold, Dannevirkes Navn, — Idealer, der ikke stemmede med de faktiske aktuelle Forhold. Andræ derimod regnede Spørgsmaalet ud som et matematisk Problem, og »Thyras Vold« lod hans Hjærte koldt.

At agitere for sine Standpunkter laa imidlertid Andræ fjærnt. Ogsaa i den Henseende behandlede han dem mere som Problemer end som praktiske Ting. Han udformede dem i en Tale, altid skarpsindigt, præcist og uigendriveligt, men han søgte ikke at hverve Tilhængere for dem. Det var omtrent som en Matematiker, der tumler med sine Tal og Tegn paa den sorte Tavle, og bagefter griber Svampen og sletter det hele ud. Medens Monrad, der slet ikke var Medlem af Rigsforsamlingen, forlod sin Bispegaard paa Falster og Aften efter Aften i Rigsdagsmændenes Møder i Hotel d'Angleterre sejrrigt paavir-

kede dem til ikke at ændre hans Udkast, holdt Andræ i Rigsforsamlingen ved hver af de to Behandlinger af det paagældende Afsnit en temmelig kort Tale, hvorefter hans Forslag om Etkammer faldt med 112 Stemmer mod 28. Det var egenlig kun Mændene fra før 48, der stemte derfor, lokkede af Censusbestemmelsen. Sine Tanker om det nationale Spørgsmaal forærede Andræ nærmest til sin Svoger, Hans Egede Schack, der i eget Navn og af egen Overbevisning, men med mange fra Andræ laante Argumenter udgav en Pjece om Slesvigs Deling.

Kun een Gang traadte Andræ helt i Forgrunden og helt frem som Handlingens Mand. Det var, da han forfattede og gennemførte Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855. Den er helt igennem hans Værk. Efterat Helstaten var bleven Danmark paatvungen af Stormagterne, accepterede Andræ nemlig resolut dette Udgangspunkt og førte det som sædvanlig ud i sin Yderlighed, saa at han fra da af blev radikal Helstatsmand, ikke for en Tid og af Opportunisme som Hall, men af Overbevisning om, at Monarkiet til Elben var den eneste Betryggelse for Landets Eksistens og for Slesvigs Bevarelse. Monrad skriver i sine politiske Drømmerier: »Der er gamle trofaste Mænd, paa hvem Elbens Vande udøve den samme fortryllende Indflydelse som Zion paa Israels

Børn, da de sad og græd ved Babylons Floder . Det sigter til de gamle Helstatsmænd fra før den nationale Vækkelse. Saadan var ikke Andræ Helstatsmand. Om Elbens Vande vakte noget længselsfuldt Suk hos ham, er vist tvivlsomt, og det vilde heller ikke have paavirket hans Politik. Men Stormagternes Indblanding i den slesvigholstenske Sag bragte ham til at regne med en ny Størrelse, og Resultatet af denne Regnen var Helstaten.

For dens Skyld ofrede han Juni-Grundlovens almindelige Valgret. Efter Oktober-Forfatningen udgik af Rigsraadets 80 Medlemmer de 50 enten af Kongevalg eller af den priviligerede Valgret. Og for dens Skyld ønskede han , der i December 1854 var bleven Finansminister i Ministeriet Bang, i Oktober 1856 havde dannet sit eget Ministerium, og atter var Finansminister i Ministeriet Hall fra Maj 1857 til Juli 1858, Statsstyrelsen overgivet til de konservative Helstatsmænd, da de bedre end Mændene fra 48 kunde føre Helstatsordningen ud i Livet.

Den Andræske Fællesforfatning har altid været upopulær, ja næsten været anset som et Monstrum. For nogle var den det reaktionære Brud med Junigrundloven, det forhadte Forsøg paa Forsoning af Absolutisme og fri Forfatning, og for andre var den det ligesaa forhadte Forsøg paa Forsoning af Dansk og Tysk. Og for alle var

den med sin indviklede Forholdstalsvalgmaade, der siden gik over i vor nugældende Grundlov og som den Gang for første Gang blev praktiseret i en Forfatning, et kunstigt, spekulativt, paatvunget, af en individuel Særhed undfanget Misfoster, uendelig fjærnt fra den Folkekærhed, der havde omgivet Junigrundloven.

Hvor underligt at tænke paa: Det er kun 50 Aar siden, at vi her i Danmark og i selve Kjøbenhavn har haft en lovgivende Forsamling, hvor der taltes T y s k ! Hvor underligt at tage denne Rigsraadstidende i Haanden og fra disse Spalter, der ganske ligner Rigsdagstidendes, at lade det tyske Sprog stirre sig imøde. »Der Präsident«, staar der, og hvem er saa »der Präsident«? Det er Johan Nikolai Madvig, født paa Øen Bornholm og i sin Færd og sine Lader den jævneste danske Spidsborger fra Kannikestræde. En mærkelig Præsident over saadanne holstenske Ridderskabsmedlemmer som Scheel-Plessen, Reventlow-Jersbeck, Baudissin-Borstel, hvis Efterkommere formodenlig nu sidder i det preussiske Herrehus.

Men for Andræ personlig har hele dette mærkelige og sindrige Stel sikkert været en stor Tilfredsstillelse. Her havde for en Gangs Skyld det rationelle og rigtige sejret baade over det ideale og det sentimentale. Her var ligeledes for en Gangs Skyld et Standpunkt gennemført uden Afprut-

ninger, løst som en matematisk Opgave! Og saa tilmed Upopulariteten! Den var nødvendig for Andræ for at han skulde føle sig sikker i sin Sag. Som alle kritiske og aandsaristokratiske Mennesker taalte han ikke de Manges Tilslutning; fik han den, blev han sky for sin egen Mening. Hvor fin en Natur, men hvilket Misfoster af en Politiker.

Derfor var hans politiske Rolle saa hurtigt udspillet. Han stod og faldt med Helstaten, eller rettere han stod ikke, men faldt. Thi da Danmark i 1858 blev stillet overfor Valget mellem at bevare Helstaten og tage mod Krig eller udskille Holsten og Lauenborg af Fællesforfatningen, da Valget med andre Ord stod mellem Andræ og Hall som Ledere af den danske Politik, da stod Andræ paa denne Skillevej ikke som den, der er rede til at tage Ansvaret, men, som det med Rette er blevet sagt, snarere som en Hamlet, der ikke blot tvivlede paa Folket, men ogsaa paa sig selv. »Kom lad os gaa!« sagde han ligesom Hamlet, og dermed gik han ind i Ensomheden.

Siden var han i Virkeligheden kun en Tilskuer og Kritiker, der, som han skrev til Krieger under Londonerkonferencen, »betragtede Forholdene fra sin Lænestol, Østerbro Nr. 7.« Her blev han siddende, da der sidst i 1863 var Tale om at tage Novemberforfatningen tilbage, her blev han siddende under Londonerkonferencen 1864, skønt

Krieger i stærke Ord bønfaldt hans Klogskab om Hjælp, og her blev han siddende i 1870, da den politiske Kurs overfor det nuværende Venstre blev sat. Efterhaanden fik hans Sind ogsaa en Tilsætning af Afmagtens Drillelyst og Skadefryd. Det blev ham en mindre Tilfredsstillelse, at det Rigtige blev gjort, end at kunne kritisere det Forkerte. Han havde vistnok halvt om halvt tabt Troen paa Danmarks Fremtid. Det Forsøg, der er bleven gjort efter hans Død paa at stille ham op paa en Piedestal højt over alle hans Samtids andre Politikere, er ikke paa sin Plads.

Man skulde ikke se det paa Skikkelsen ved Andræs Side, at det er en Yngling paa 31 Aar. En Mine af barsk Alvor, et Udtryk af Grundighed og Tænksomhed gør denne unge Professor adskillige Aar ældre end han virkelig var. Ogsaa den spartanske Tarvelighed i hans Klædedragt, hvis Snit slet ikke har noget af Festdragtens Puds, og den Ligegyldighed for den ydre Form, som hans i Bukselommerne begravede Hænder røber, berøver Skikkelsen al Ungdommelighed. Han hører aabenbart til den Slags Mennesker, der er født gamle, der alt fra Moders Liv synes bestemte til et Professorat, og hos hvem Misforholdet mellem det aandelige og det legemlige af-

sætter en Keitethed, der giver dem en vis usikker Gang mellem Menneskene.

Krieger var vistnok Rigsforsamlingens yngste Medlem, og dog blev det ham, der som Grundlovsudvalgets Ordfører (fraregnet det Afsnit, for hvilket Hall var Ordfører) og som Forfatter af Udvalgets Betænkning kom til at spille den mest fremtrædende Rolle under Forhandlingen. 1848 var i det Hele de Unges Tid, og blandt det meget andet, som Eftertidens Mænd har haft Grund til at misunde Mændene fra 48, er det mindste ikke den Lykke, at store Opgaver og et stort Ansvar tilfaldt dem i de unge Aar. Deres Evner kom til at udfolde sig helt og vokse om Kap med de Krav, der blev stillet til dem, thi kun ved fuldt at tages i Brug, bliver Kræfterne fuldt udviklede. Og Livets Aldre afdelte sig for dem nøje efter tilsvarende historiske Perioder. Deres Ungdom faldt sammen med Kamptiden fra 1830 til 1848, deres Manddom med Handlingens Tid fra 1848 til 64, og da Alderdommen kom i 1864, saa passede dens tidlige Komme til det Overmaal af Fylde, Ungdommen og Manddommen havde givet dem.

Hvori havde da denne unge Mand udmærket sig, siden man betroede hans 31 Aar dette ansvarsfulde Hverv? Han mødte ikke paa Rigsforsamlingen med Laurbær fra Sejre, vundne paa stormende Folkemøder, som Orla Lehmann,

Han mødte ikke med saa og saa mange Skalpe ved sit Bælte af de overvundne Fjender fra Frederik den 6tes og Christian den 8des Regimenter, tagne i den journalistiske Kampagnes aabne Mark, som Ploug. Heller ikke gik der noget Ry af ham som den, der til Fuldkommenhed forstod at bruge det mundtlige Ord, som af Monrad eller Tscherning. Paa den aabne Mark havde han i det Hele udmærket sig lidet, men desto mere i sit Studerekammer. Han havde en akademisk Løbebane bag sig, hvor »Udmærkelserne« var faldne tæt over ham, og hvor de ikke var hentede for Glansens Skyld, men for Videnskabens Skyld. Havde han maaske ikke sit Frihedsdiplom i saa god Orden som Lehmann og Tscherning og Ploug, saa havde han sit K u n d s k a b s d i p l o m i den allerfineste Stand. Og var det første i hin Tid et Adelsskab, saa var det andet det ikke mindre. Tiden vidste, hvad den havde Brug for. Den Lehmannske Frihedsbegejstring kunde være god nok, men den var ikke nok, den praktiske Sans hos Hall heller ikke, ogsaa Kundskab, den fortrolige juridiske Indsigt, og det vide, historiske Overblik var nødvendig.

Dette medbragte Krieger til Værket, til denne Fællesdrift, hvor Parthaverne saa herligt udfyldte Helheden hver med sin Andel, hvor den ene kompletterede, hvad den anden manglede, og hvor hver saa at sige havde sit

Symbol, hvorpaa han kendtes, ligesom i Gudeverdenen. Krieger var Gud for Historien og Statsretten. Dem kendte han og forstod han, og uden denne hans Forstaaelse vilde Juni-Grundloven i bedste Fald være bleven en hjemmeavlet Original à la Grundtvig eller à la Tscherning, i værste Fald et dilettantisk Makværk. Krieger var ikke nogen original Personlighed, han var ikke engang en produktiv Begavelse, men en tilegnende og modtagende. Hvad han sad inde med, var paa anden Haand. Men han optog til Gengæld de fremmede Tanker og Forhold i sig med Aand og Kritik, forstod de fremmede Forfatninger ikke efter deres Bogstav, men efter deres Aand, deres historiske Tilbliven, deres nationale Forudsætninger. Ordet »doktrinær« har altid ligget løst paa Tungen overfor en Mand som ham. Og alligevel, naar man tager Venstres Program fra 1872 eller Odenseprogrammet fra 1906, og sammenligner disse Værker med Grundlovsværket fra 48, saa forekommer der nok saa megen Doktrinarisme hist som her. Den fra 48 var tilmed smidig og aandfuld, medens den fra 1872 og 1906 er stiv og tyrannisk.

Hvis Junigrundloven faldt ind under Litteraturen, saa vilde dens Materialer være blevet vendt og ransaget, og vi vilde have faaet alle Kladderne og Forarbejderne kritisk undersøgte. Nu er det bare en Forfatning, og derfor skjuler Sporene af

de enkelte Hænder sig i Mørket. Hvor tillokkende vilde det saaledes ikke være at vide, hvem der er Mester for det kærnefulde, fyndige, klangfulde, næsten ordsprogsformede Sprog, hvori Junigrundloven er skrevet. Korte Hovedsætninger, klingende som Løsener, sammentrængte som Befalinger, der vækker Disciplin! Er det Monrads Sprog, eller er det Lehmanns, eller er det Kriegers? Lovens Sprogtone er anslaaet allerede i Udkastet, som stammer fra Monrads Haand. Anslaget er altsaa hans, og dette Anslag har været saa personligt og inspireret af Monrads naturlige Sprogsans, at det slaar igennem overalt. Kun hist og her er det, som Lehmanns skarpe Horn sætter ind. Først naar man lægger Udkastet ved Siden af den færdige Lov og sammenligner, faar man Øje paa Kriegers Haand. Det sorgløse, der maaske nok er over Udkastet, har hans juridiske Forsigtighed dækket, og uden at udvande Udtrykkene er det lykkedes ham at gøre Enkelthederne mere juridisk korrekte.

Hvis Forsamlingen havde fulgt Krieger paa vigtige Punkter vilde adskilligt af Fremtidens Strid være blevet undgaaet. Saaledes Striden om Finansloven i Tilfælde af Tingenes Uenighed. Her foreslog Krieger nemlig, at Finansloven skulde behandles af den forenede Rigsdag ligesom i Norge af Stortinget som saadant. Men Forsamlingen fulgte ham ikke. Og selv optraadte

han ogsaa mere som en Referent, der objektivt fremstillede Sagen, anstillede »Betragtninger« og udkastede »Tvivl«, end som den paa sit Standpunkt sikre Mand, der satte Liv og Sjæl ind paa dets Sejr.

Stærkest traadte dette frem, da han kort efter Rigsforsamlingens Sammentræden, den 6. November foreslog, at Behandlingen af Grundlovsudkastet skulde stilles i Bero, til Slesvigs Stilling var anerkendt og slesvigske Repræsentanter kunde møde i Forsamlingen. For ham var det slesvigske Spørgsmaal Nr 1, det konstitutionelle Nr. 2. »Først Slesvig, dernæst Konstitution!« — saaledes laa Landet for ham i Martsdagene, og saaledes vilde han have Bevægelsens Feltraab givet. Det vilde naturligvis have været farligt for Forfatningssagen, om den paa den Maade var blevet helt forslesviget; megen demokratisk Bund var der i Forvejen ikke i den, i hvert Fald ikke i Centrum af Bevægelsen. Men det viste sig ogsaa farligt for den slesvigske Sag, at Slesvig blev udelukket. »Danmarks Riges Grundlov« er Junigrundlovens officielle Navn, men i Udkastet hed den »Grundlov for Kongeriget Danmark og Slesvig«. Af denne Forskel spirede der megen Ulykke.

Kriegers Forslag faldt, — det er ikke det mærkelige. Det mærkelige er derimod den Tale, han holdt. Det var nemlig en ren a k a d e m i s k

Tale, en Række Betragtninger for og imod, Spørgsmaal, hvorpaa der kunde gives dobbelte Svar, men ingen Vilje til et bestemt Resultat. »Den første Række af Betragtninger«, »den næste Række af Betragtninger«, »der er imidlertid atter en Række Betragtninger«. — »Jeg kan tænke mig«, »jeg kunde ligeledes tænke mig«, »jeg kunde fremdeles tænke mig«, paa den Melodi gaar Talen fra først til sidst. Og saaledes gik det Krieger som Politiker gennem hele hans Liv. Han kunde altid tænke sig den ene og den anden og den tredie Indvending, han kunde altid betragte Sagen fra de mest forskellige Sider. Det gjorde ham tvivlraadig og ubeslutsom, ængstelig for at tage Ansvar og stille sig i Spidsen.

»Han hørte gerne andres Meninger«, siger Fru Heiberg om ham i sine Erindringer. Saaledes er han ogsaa fremstillet paa Billedet, lyttende til Andræs Mening. »Bag Kriegers bøse Miner stod der ikke en Mand af Granit, men et tvivlraadigt Menneske«, har Hørup skrevet om ham. Saasnart han blot skulde belære, var han udmærket. Han er Ophavsmanden til den første anti-slesvigholstenske Statsretslære. Hvis Kjøbenhavns Universitet havde tiet i denne Sag, hvor Kiels Universitet talte saa højt, vilde de tyske Professorer have triumferet. Han var ogsaa som Højres Ordfører i Striden om Parlamentarismen denne Stilling mer end voksen og sine Modstandere i

Venstre langt overlegen. Hans Taler i Foraaret og Efteraaret 1873 under den af Venstre iværksatte Finanslovsnægtelse vil altid staa som en af de højeste Ydelser i vort parlamentariske Liv, aldrig forglemte af dem, som hørte derpaa. Men han talte mere som en Docent fra sit Kateder end som en Minister fra sin Taburet.

Naar han derimod skulde handle, kom han i Vinden. Og selv om han aldrig kom helt i Forgrunden, ikke blev Chef for noget Ministerium og heller ikke Fører for et Parti, saa indtraf der dog netop for ham store Handlingens Øjeblikke. I 1858 stod han overfor Valget mellem Andræs Helstatspolitik og Halls Ejderpolitik. I 1863 maatte han i Rigsraadet som Ordfører for Novemberforfatningen kaste Tvivlen overbord og sige Ja eller Nej. Som den mest forfatningskyndige var han bleven valgt til Ordfører, men ikke som den, der i det udenrigspolitiske Spørgsmaal havde et afgjort Parti. Lige til allersidst gik han ogsaa helt udenom den Del af Forhandlingen, der angik det dansk-tyske Forhold. Først i yderste Øjeblik, umiddelbart før Afstemningen den 13. November 1863, tog han sit Parti og stemte Ja. Men hvad det har kostet ham, derom vidner den forcerede, kunstig opstemte Tone, hvori denne Tale er holdt. Vendinger som denne om Carl den 15de, at han »sidder paa Sverrigs og Norges Trone, beaandet ej blot af Mu-

serne, men ogsaa af Musernes Moder«, eller den gentagne Vending, at der var gaaet »Bud og Budskab« fra de Danske til Holstenerne, eller et Udtryk som: »Mig rinder her i Hu et Ord«, giver denne Tale af denne ellers sjælden ægte Mand et næsten opstyltet Præg. I 1864 endelig blev han stillet paa den udsatte Post, at være den overfor den offenlige Mening mest ansvarlige Afsending paa Londonerkonferencen. Hans Brevveksling med Andræ fra London er offenliggjort og viser, hvor ubehjælpsom han tumlede om i de fremmede Forhold, for tilsidst at gribe saa ulykkeligt fejl. Fru Heiberg fortæller i sine Erindringer, hvordan han i Aarene straks efter 64 bøjedes og graanedes og selv sagde, at Aarene efter 64 maatte regnes dobbelt for ham. Og hun tilføjer: »Glad blev han aldrig mere«.

Men endnu engang kom Handlingens Øjeblik for ham. Det var først i 80erne, da han skulde vælge mellem Højre og Venstre, og vælge helt helt Parti for Venstre og helt Brud med Højre. Han er den eneste af Mændene fra 48, der vedblev at være en ledende Politiker et stort Stykke ind i den næste politiske Periode. Lige fra 1866 til 1890 sad han øverst paa Kjøbenhavn-Bænken i Landstinget. Endnu ind i 80erne havde Liberalismen fra 48 jo en Bænk i Landstinget, hvor en lille afbleget Rest af det fordum saa mægtige nationalliberale Parti sad og maatte dukke sig

under Godsejerbænkens Overmagt. Hvis Krieger i rette Tid var traadt i aaben Opposition til Estrupiatet og dets nye Statsret, saa havde det været en virkelig politisk Bedrift, som maaske ogsaa havde væltet noget af Tyngen fra 64 fra hans Bryst. Men ogsaa denne sidste Gang var han ikke Handlingens Mand. Han kunde ikke gøre det Spring, der vilde have kastet ham i Armene paa Venstre, midt ind mellem »Bønder og Degne«.

Thi her havde han sin Begrænsning. For en Mand som Krieger gik Verden ikke længer end dertil, hvor Universitetet hørte op. I Dannelse, i menneskelig og selskabelig Erfaring, i Sprog, ja i fysisk Fornemmelse var han helt og holden en Akademiker. At der var anden Begavelse til end den intellektuelle, manglede han Sans for, og at sidde paa Bænk med Folk, der manglede akademisk Dannelse, var ham ligesaa pinligt som for en Adelsmand fra den gamle Tid at omgaaes de Borgerlige. For en Mand som Krieger var der et usynligt akademisk »von«, der skilte ham og hans fra de andre. Hørup har i sit stærke Sprog kaldt ham en »Universitetssnob«, og det rammer i Grunden i Pletten. Naar man hørte Krieger tale om en Samtidig, saa var det saadan noget som hvad han »havde til sin Eksamen«, eller hvad han »havde skrevet«, der gjorde Udslaget i hans Dom. Den stærke Personlighedens Bega-

velse, Naturens og Instinkternes Styrke, alt det, der udmærker Mændene af 1ste Generation, manglede han Sans for, ja havde han næsten en Gysen for at komme i Berøring med.

Og det mærkede Mændene af 1ste Generation og gengældte det. Derfra skriver sig den Antipati, Krieger kunde være Genstand for hos folkeligt anlagte Mænd, lige fra Frederik den 7de og ned til den menige Mand fra Bondelandet. Frederik den 7de kunde ikke udstaa ham, han var i permanent Unaade ved Hoffet, og dette afstedkom til Tider slemme Rivninger mellem det nationalliberale Parti og dets Konge, der ellers forstod hinanden saa godt. Der er løftet et stort Skrig over, at Krieger ved det 2det ordinære Valg til Folketinget blev slaaet i Kjøge af Bonden Peder Hansen fra Snoldelev og atter i Mariager af en Lærer Rugaard, og man har talt om Folkets Utaknemlighed mod Grunlovens Ordfører. Men er der ikke ogsaa en retfærdig Gengældelse deri, en ram Alvor og bitter Realisme, som disse Mænd fra 48 nok havde fortjent at lære at kende?

Krieger danner til en vis Grad Overgangen til den Gruppe af Mændene fra 48, der nu følger: De, der mere var Borgere og Patrioter end Politikere. Dette gælder om den Tremands-Gruppe, der paa Constantin Hansens Billede optager Forgrunden til venstre, eller ret-

tere Hjørnet til venstre, thi der er noget tilbagetrukket, fra den øvrige Forsamling skarpt adskilt i den Plads, der er tildelt denne Gruppe. Den staar i tydelig Modsætning til den af Lehmann, Monrad og Tscherning beherskede Gruppe tilhøjre, der netop ikke er adskilt fra den øvrige Forsamling, men støtter sig til den og har den bag sig som Politikerne har deres Parti bag sig.

Gruppens venstre Skikkelse i Præstekjolen med den værdige, forbeholdne Holdning og de skarpt formede, ligesom mejslede Ansigtstræk er H. N. Clausen. Han var dog ikke Præst, men teologisk Professor. Skikkelsen tilhøjre med de milde blaa Øjne og noget uendelig elskværdigt næsten forklaret, men ogsaa blødt og svagt i sit Ansigtsudtryk, er ogsaa en Professor, Joakim Frederik Schouw, Naturforsker og Professor i Botanik. Den tredie Skikkelse er derimod en Købmand. Hans firskaarne Figur, der staar saa fast plantet paa de skrævende Ben, gør ogsaa et langt mere robust Indtryk end de to andres, og over hans Hoved med det strittende Haar, de buskede Øjenbryn, den sammenlukkede haarde Mund med sit kraftige Underbid er der et Udtryk af mindre Finhed, men af langt større Energi og Viljestyrke. Det er L. N. Hvidt, Borgerrepræsentationens Formand.

De har hvide Haar. Hvidt var en Mand paa 70 Aar, Schouw 60 og Clausen 55. Mændene fra

48 spænder i Virkeligheden over to Generationer, en ældre og en yngre, og Bevægelsen har to Stadier: Forberedelsens og Gennemførelsens. Skønt Hvidt som Borgerrepræsentanternes Formand var den, der gik i Spidsen for Folketoget til Christiansborg, og som et Symbol paa dette Folketogs politiske Betydning blev Medlem af Martsministeriet, skønt Schouw blev valgt til den grundlovgivende Rigsforsamlings Præsident, og Clausen som Medlem af det Ministerium, der den 16. November 1848 afløste Martsministeriet, har sit Navn under Junigrundloven, — skønt det altsaa ser ud, som om disse Mænd i 1848 var Bevægelsens Ledere, saa hører de dog hjemme i Forberedelsen. Man kan tænke sig dem borte i 1848, uden at dette vilde have gjort et eneste Skaar i det fuldbyrdede Værk. Men hvis Monrad, Udkastets Ophav, hvis Lehmann, Casinomødets bevægende Sjæl og hele Bevægelsens Tolk, hvis Tscherning, den almindelige Værnepligts Gennemfører og Hærens Organisator, hvis en eneste af dem ikke havde været med, var Resultatet blevet et andet.

Deres ansete, i den offenlige Mening uhyre populære Navne, deres satte, loyale, borgerlige Optræden, der maatte være alle besindige Borgere en Garanti for, at det hele Røre blev indenfor Skikkelighedens Grænser, tjente i Grunden halvt som et Skærmbrædt og dækkede Fyrigheden hos

den unge Generation mod Mistanken for statsfarlige Tilbøjeligheder. Paa den Maade fik disse ældre Mænd deres Mission i 48. Men deres Plads havde de i Grunden nok saa meget haft i de raadgivende Provinsialstænder med den indskrænkede Valgret og de lidt spidsborgerlige Drøftelser af Tingene i Almindelighed som i en moderne Rigsdag. Det var ogsaa i Provinsialstænderne, at de havde spillet deres politiske Rolle. Schouw blev Medlem af Roskilde Stænderforsamling fra dennes Aabning i 1835, valgtes straks til dens Præsident og siden til Præsident for Viborg Stænderforsamling. Clausen kom ind i Roskilde Stænderforsamling i 1840 og var 3 Gange dens Præsident, L. N. Hvidt Vicepræsident. Alle tre var de Medstiftere af Trykkefrihedsselskabet i 1835, Hvidt var en af »de oplyste Mænd«, som i 1832 skulde drøfte Stænderordningen, og i 1848 en af »de erfarne Mænd«, som skulde have drøftet Forfatningen, men som aldrig kom i Virksomhed.

Der var noget halvt oppositionelt, halvt forsonligt ved disse Mænd. Snart stod de i Gunst, snart i Ugunst hos Regeringen. Snart udnævnte Regeringen dem til et vigtigt Hverv, snart forbigik den dem, alt efter som Kursen var. Selv havde de ogsaa en halvt spidsborgerlig, halvt fornem Sky for at komme i aaben Opposition til det herskende Regimente. Da Schouw første

Gang midt i Fyrrene fik en Artikel beslaglagt, standsede han med det samme sit Ugeskrift. Da Ørsted i 1854 afskedigede Monrad, Hall og Andræ, fordi de, skønt Embedsmænd, optraadte som Oppositionsmænd paa Rigsdagen, nedlagde Clausen sit Mandat som Medlem af Landstinget. Men alligevel, disse Mænd havde med begejstret Tilslutning hilset Frihedens Morgenrøde. Det glemte Folket dem aldrig. Rundt om i den kjøbenhavnske Borgermands Stuer hang der et beskedent, slet udført Litografi, hvor disse tre Mænds Brystbilleder var samlede. Og for det reaktionære Udlands Bevidsthed stod en Mand som H. N. Clausen som en saa statsfarlig Person, at den russiske Gesandt i 1853 forlod en Hoffest hos Frederik den 7de, fordi Kongen havde indbudt og venligt tiltalt Clausen.

Man kunde kalde disse Mænd de Gammelliberale, hvis ikke dette Navn var blevet gængs for en anden Gruppe af Mænd, der oprindelig havde været liberale, ja endog været Liberalismens Førere paa et Tidspunkt, da dette i Grunden var halsløs Gærning, men som siden slog om. Bagved Gruppen med Lehmann, Monrad og Tscherning dukker der paa Constantin Hansens Billede to Hoveder frem Side om Side. Det er David og Algreen-Ussing. Det er dem, man i Reglen kalder de Gammelliberale. Til Straf for deres Omslag er de paa

Billedet trykket tilbage i 2det Plan, i en Slags Skammekrog bag Martsministeriets Gruppe, ind i hvilken David kaster et Blik, der ligesom skærer i den festlige Stemning. Der har aabenbart paa disse Mænd siddet et Par kontrære Hoveder, der satte dem udenfor Bevægelsen og i den offentlige Bevidsthed lod dem blive staaende som »Renegater«. Saalænge man endnu kun var et Par Stykker, var de Hovedmændene blandt disse. Da Bevægelsen blev almindelig, trak de sig ud af den og gik mod den. De, som under Frederik den 6te nærmest var blevet regnet for et Par farlige Demagoger, blev under Christian den 8de til, hvad den ene af dem kaldte »en sindig Ven af Friheden«, og endte begge med at stemme mod Grundloven.

Som Politikere var Mænd som Clausen, Schouw og Hvidt efter moderne Begreber i Grunden kun Dilettanter. Men de var tre ideale Statsborgere i et Land, hvor Begrebet »Statsborger« først lige var født og havde haft en haard Kamp at bestaa med det af Enevælden opfostrede »Spidsborger«-Begreb. Netop derfor repræsenterer disse Mænd »Aanden fra 48« i dens dybeste og sandeste Mening. Thi hvad var denne Aand andet end netop den statsborgerlige Tankes Gennembrud i Danmark. En svag Dæmring havde den haft i det 18de Aarhundredes Slutning, da den franske Revolu-

tion, som er Statsborgerbegrebets egenlige Moder, ogsaa kastede en Lysning ind bag vore Skodder. Men først i Tiden mellem 1830 og 1848 brød Lyset igennem, først da møder vi den nye Type af Mænd, for hvem d e t H e l e s V e l staar over deres Stand, deres Fag, deres Bod, deres Kone og Børn og personlige Liv, Mænd, der ikke først er Professorer eller Købmænd eller Familiefædre, men først Statsborgere og saa de udmærkede Videnskabsmænd og fortræffelige Familiefædre.

Clausen og Schouw var begge fremragende Mænd i deres Videnskab, hvortil de fra Ungdommen af havde forberedt sig gennem Studier hjemme og i fremmede Lande. Hvidt var Forretningsmand til Fingerspidserne, af den Slags, der staar op med Solen og nødig forlader deres Pult, før Dagen er omme, stræng mod sig selv; selv den Dag, han havde anført Folketoget til Kristiansborg, gik han derfra til Børsen og Nationalbanken for at passe sine Forretninger. De var altid glade, naar de fra de offenlige Hverv atter kunde trække sig tilbage til Studerekammeret eller Kontoret; det offenlige Liv betød for dem et Afbræk i deres Interesser, et Spild af deres Tid og Kraft, og dog mødte de paa Pletten ved hvert politisk Hanegal..

Den betydeligste af dem er H. N. Clausen, i hvert Fald den mest repræsentative. Det er interessant at betragte hans Stamtavle. Hans Fader

var Stiftsprovst og hans Moder en Provstedatter. Hans Farfader var Præst og Farmoderen atter en Præstedatter. En mere fuldblods »Pibekrave« kan man ikke godt tænke sig. Han er født paa Frue Plads i bogstavelig og figurlig Forstand. Og at netop en saadan fuldblods Teolog er bleven den repræsentative Statsborger her i Landet, er betegnende for den Rolle, Teologerne har spillet ikke blot i vort Aandsliv, men ogsaa i vort Samfundsliv. Det borgerlige Liv blev endnu i 1848 og forresten adskillig Tid derefter baaret frem, ikke af nogen Borgerstand, men af den lærde Stand. Om en Borgerstand i Ordets politiske Betydning kan overhovedet ikke tales i 1848. Hvormange Borgermænd var der mødt paa den grundlovgivende Rigsforsamling? I Sammenligning med den Mængde Sognefogder, Gaardmænd, Gaardfæstere, Husfæstere, Arvefæstegaardmænd og Skolelærere, der var mødt paa Bondestandens Vegne, var det kun ganske faa. Og naturligvis endnu mere sammenlignet med den Skare af Jurister og Teologer gennem alle Grader, der var mødt for den lærde Stand. Ja selv sammenlignet med Aristokratiet var Borgerstanden det beskedne Element. Der var Tømrermester Kayser, Grosserer H. P. Hansen af Kjøbenhavn, Oliemøller Schytte af Horsens, Klædefabrikør Brandt af Odense, Bøssemager G. Christensen, Hattemager B. Petersen, Købmand Sidenius af Maribo,

Kæmner Wulff af Aalborg og Kobmand Rée af Randers. Det er det hele. Hvis ikke L. N. Hvidts Navn havde været i Martsministeriet, vilde ikke en eneste »Borger« have faaet sit Navn med i den Tids Historie.

Hvad man dengang gjorde sig bekendt ved, det var, hvad man »havde skrevet«. Det var netop et saadant Skrift, der i 1848 bragte Clausens og Schouws Navne paa alles Læber. Dagen efter Christian den 8des Død, den 20. Januar 1848, udgav de i Forening et lille Skrift: »Ved Tronskiftet 1848«, der havde ligget beredt i deres Pult, medens man ventede paa Kongens Død. Den blev et Signal, denne Pjece, der spredtes over Byen samtidig med, at Flagene hejstes paa halv Stang og Landesorgens sorte Flor bredte sig over Gaderne. En saadan Resoluthed, en saadan Pietetløshed af to velmeriterede ældre Professorer i Staden, det var man ikke vant til.

Der var noget af Tidens hastige og utaalmodige Pulsslag i denne Handling, men naar man gennemlæser selve Skriftet, især det første Stykke, som Clausen har skrevet, hvor lidt af et Gennembrud mærker man saa ikke i den værdige, højtidelige, om Cicero og den romerske Oldtid mindende Tone, hvori det er skrevet. Det er Statsborgeren, der taler, men ikke iført Frakke endsige Jakke og Bukser, ikke engang i Kjole og Hvidt, men i det præstelige Ornat. Slutningen

lyder: »Og saaledes være Pennen, som er greben i alvorlig Time og ført i alvorlig Stemning, nedlagt med et Ønske og et Haab, som jeg ikke kan opgive: med det Ønske, at mange gode danske Mænd ville med lige Alvor fatte Tidens Tegn og Varsler, Fædrelandets Tarv og Trang i Øje — med det Haab, at de ville enes om, at Hjælpen maa søges i Folket selv, og enes om at arbejde i denne Retning, paa det at Aaret 1848 maa komme til at indtage en anden Plads end Aaret 1840 i det danske Folks Historie.« Det lyder som en Prædiken, ikke som et politisk Opraab. Og maa Skriftet end i politisk Henseende regnes til Minderne om 1848, saa hører det i litterær Henseende nærmere hen til Minderne om den faderlige og salvelsesfulde Tid i Danmark.

I det Hele er Clausen den af Skikkelserne fra 1848, der mest giver den Opfattelse Medhold, at Mændene fra 48 og Mændene fra den gamle Enevælde i Grunden var de samme Mænd, blot i to forskellige Aldersklasser, hvoraf den yngre vel tog Magten fra den ældre, men for at bruge den paa samme Maade som Fædrene. Længere tilbage i Salen staar paa Billedet Biskop Mynster. Han stemte mod Grundloven, Clausen satte sit Navn under den. Men betragt engang disse to Skikkelser, hvor ligner de ikke hinanden slaaende af Ansigtspræg og af Holdning og Stil, som Børn af den samme Aand. Og sammenlign saa til Gen-

gæld Clausen med de Bondehoveder, der danner en tæt Klynge i Mellemrummet mellem Moltke-Bregentveds og Monrads Hoveder. Hvem kan finde noget Slægtskab mellem disse skæggede Karle uden Begreb om Stil og Holdning og den værdige Prælat, der er saa præget af Form i hvert Træk af sit Ansigt og hver Bevægelse af sit Legeme. Og dog var han og de altsaa politiske Meningsfæller i 1848.

Det var en blodig Ironi af Skæbnen, at den i 1848 spandt Traadene saaledes, at Mænd af Clausens maadeholdne Tankegang og antidemokratiske Støbning kom til at sætte Seglet under den almindelige Valgret. Det er blevet udskreget som en utrolig drastisk Begivenhed, at Vælgerne i Præstø-Kresen ved Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling med stor Majoritet foretrak Væveren Hans Hansen af Mern for Professor i Teologi ved Kjøbenhavns Universitet. Dr. theologiæ H. N. Clausen, saa at denne kun ved Kongevalg kom ind i Rigsforsamlingen:

> I Klogt og Talekunst en højlærd Mester,
> Friheds abstracte Ven — — —
> — —
> En fattig Djævel, ej engang en Fæster,
> en Bomuldsvæver i en Røn bag Gærdet —

saaledes har Aarestrup gjort dem poetiske i deres

grelle Modsætning i det bekendte Digt, der ender med disse Linier:

> I Valget er en Hævn, en Haan i Tanken,
> en Bitterhed, hvis Ret jeg ej benægter.

Vist var der »en Haan« i dette Valg. Men var det i Grunden ikke en lige saa stor »Haan« mod den almindelige Valgret, at H. N. Clausen skrev under paa 5. Juni-Grundloven. Er det ikke at »haane« den almindelige Valgret, naar man vil gøre den til et Stykke Papir? Og mere end en Papir-Valgret kan det jo ikke have været, som han satte sit Navn under, — han, der i Skriftet »Ved Tronskiftet« havde gjort den af Hartkorn og Census indskrænkede Valgret til Stænderforsamlingerne til sit Program, og som i Roskilde Stænderforsamling om Udkastet til Grundlovens Valglov udtalte, at derved vilde Valget blive overdraget til Vælgere, »af hvilke der ikkun tør tiltroes det langt ringere Antal tilstrækkelig Indsigt i Opgavens Betydning og Storhed«. Hvis denne Væver skal blive staaende i Historien som et Mindesmærke over den almindelige Valgrets Udskejelser, saa fortjener sandelig ogsaa Papir-Demokraten H. N. Clausen at blive husket.

Faa Dage efter, at »Ved Tronskiftet 1848« var udkommet, fulgte et tysk Modskrift: »Der Thronwechsel 1848«. Det var Slesvigholstenismens Svar paa Tiltale. Thi en Tiltale til Tyskheden

havde Clausens Ord i det lille Skrift været mere end en Tiltale til Enevælden. Det var Danskhedens Emancipation fra Tyskheden, der paa hver Side af Bogen og i hver eneste Begrundelse var Oversætningen, medens Folkets Krav paa en fri Forfatning kun var Undersætningen. Det var Danskhedens Hævdelse, der var Maalet, den fri Forfatning var kun Midlet. Clausen havde den rigtige Opfattelse, at Nationaliteten kun udfolder sig helt gennem en fri og folkelig Statsstyrelse, og da han havde hele sit Hjærte i Slesvig paa det Sted af Landet, hvor dansk og tysk stredes om Herredømmet, saa maatte han, for at komme til den fri Forfatning, bestandig om ad Slesvig. Der skal sikkert ikke kunne paavises et eneste politisk Skridt af ham, der fører direkte til den fri Forfatning. Han naaede først dertil ad Omvejen gennem Slesvig. Hvis Slesvig ikke havde været, vilde Forfatningen have haft en temmelig tvivlsom Plads i hans Sympati.

Hvorfor gik en Mand som Clausen ikke personlig til Slesvig? Paa Bispestolen i Slesvig skulde man synes, at han havde haft sin rette Plads. Den praktiske Opgave, der laa for, og som bestod i at udbrede dansk Kultur i Slesvig og gøre det til den daglige Tales Brug tilbagetrængte danske Sprog anvendeligt ogsaa i det højere Aandsliv, derunder som Kirkesprog, vilde

netop en overlegen Aand paa denne Plads kunde have løst.

Men til et saadant Nybyggerliv mellem fremmede og fjendtlige Elementer var disse Mænd ikke skabt. De elskede alle Slesvig, men paa en egen abstrakt Maade, som et nationalt Begreb, ikke som en praktisk Virkelighed. Ikke en eneste af dem gik derover og satte sin Person med Kappe og Krave ind midt i Kampen. Hvad Hørup engang har skrevet om Krieger, at han var af et »stærkt forkælet Studenterstof« og »fornemt bøjede om Hjørnet for et Sammenstød med Livets grovere Magter«, passer paa de fleste af Mændene fra 48 og maaske allerbedst paa Clausen. Han hørte hjemme paa Frue Plads og befandt sig bedst, naar han havde en Skare af Studenter omkring sig, lyttende til hans Tale, og med en af Plougs Sange paa Læberne. Ingen er blevet saa fejret af de til Hyldest altid beredte danske Studenter som han. Faklerne har blusset til Ære for ham, Sangen tonet, Fanerne viftet og Hænderne løftet sig. »Hil Dig, Du Tankens højbaarne Høvding! Hil dig, Du Ordets hugprude Helt!«, saaledes hilstes han allerede som ung Professor af Studenterne i Plougs Ord og Toner. Ved de skandinaviske Studentertog og ved den aarlige nordiske Højtid i Studenterforeningen var Clausen den selvskrevne Taler, og her, hvor Sympatien paa Forhaand var givet og Harmonien aldrig

blev forstyrret, kom hans Veltalenhed bedre til sin Ret end paa Tinge, hvor hans næsten mimoseagtige Væsen lukkede sig for Berøringen med de folkelige Magter og det brutale Partivæsen.

Der er nogle Naturer, der kræver Modstand at overvinde og Fare at udsætte sig for, naar de skal udfolde sig. Det er de mandige Naturer, og paa dem passer Udtryk som »Høvding« og »Helt«. En saadan Natur var Clausen ikke, han maatte tværtimod have Sympati og Tilslutning for at føle sig baaren. Han var en Sildefødning af den gamle danske teologiske Dannelse, det sidste fine, men tynde og blege Skud af en Jordbund, der gennem flere Slægtled havde givet Landet baade Lærdom og kunstnerisk og menneskelig Finhed, men som ogsaa nu var udpint og trængte til Afløsning. Han var en god Statsborger, en Mand med en redelig Overbevisning, en Hædersmand, blot ikke den Høvding og Helt, som Ploug vilde gøre ham til.

Sin Begrænsning viste han tydeligt, naar han stod overfor det virkelig geniale. Efter et bekendt Ord om Russeren og Tartaren, kunde man danne det Mundheld: Skrab den Nationalliberale, saa kommer Spidsborgeren frem. H. N. Clausen taalte i hvert Fald ikke at blive stillet over for det usædvanlige, det originale og geniale i Menneskenaturen, før Spidsborgeren i ham øjeblikkelig kom frem. Da Grundtvig i 1825 udsendte sit

Stridsskrift »Kirkens Genmæle« mod ham og hans Teologi, havde han til denne aandelige Handling intet andet Svar end det meget borgerlige: en Injuriesag. Paa lignende Maade gik det ham i hans Dom over Monrad. I hans Livserindringer paakommer der ham en hellig Gysen, naar han omtaler Monrads fra det bestandig borgerlige saa fjærntliggende urolige Higen, især efter 1864, hans Udvandring, hans politiske »Drømmerier«, hans Forsøg paa atter at komme ind i det politiske Liv. Uden Sorg ser Clausen Monrad gaa i Landflygtighed; hans Foredrag efter Hjemkomsten synes ham blot »uhyggelige«; han glæder sig over hans Uheld som Rigsdagskandidat, og tilsidst, da han hører, at Monrad endog har henvendt sig til I. A. Hansen om Støtte, folder han Hænderne i andægtig Forfærdelse over, hvor dette skal ende. Det er den nationalliberale Aand fra Vrangen, man her faar at se.

Ogsaa et andet Indblik har Clausen givet os i en af denne Aands mindre tiltalende Sider. Det kan nemlig ikke nægtes, at da Sejren var vundet i 1848, saa indførte disse Sejrherrer efterhaanden et »Vi alene« i det politiske Liv, som i Strænghed ikke stod tilbage for Enevældens. De havde saa meget lettere derved, som deres Adkomst til at herske var ubestridelig, og ved den borgerlige Aand, hvori Sceptret blev ført, virkelig udgjorde et saadant Borgerdømme, som Landet

trængte til. Men ingen har saa naivt som H. N. Clausen i sine Livserindringer blottet dette »Vi alene« for vore Øjne. Det sker i en lille Scene, som han beskriver for os.

Det er sidst i Aaret 1859, i det Interregnum af 2 Maaneder, da det bondevenlige Ministerium Rottwitt ved en Hofintrige var kommet til Magten. Frederik den 7des Yndlingsslot, Frederiksborg, brændte lige efter, og det betragtedes som et Fingerpeg af Skæbnen om, hvilke Ulykker der vilde komme over Landet i Bondevennernes Følge. Kongen selv var meget ulykkelig og kaldte Clausen til sig for at faa hans Hjælp til Slottets Genrejsning. Men istedetfor at tilbyde denne holdt Clausen en aabenhjærtig Tale til Kongen, hvis Mening var den, at »Folket« intet vilde gøre for Kongen, undtagen naar det gamle nationalliberale Ministerium atter kom til. »For dem, der færdedes i Folkets Midte«, siger denne Professor, der aldrig kom udenfor Frue Plads, var det kun altfor synligt, at der med det ny Ministerium var sket en Omskiftning i det lykkelige Forhold mellem Konge og Folk. Det gamle Ministerium havde repræsenteret Nationen, havde haft dens Agtelse og Tillid, men saalænge det nye Ministerium »stod mellem D. M. og Folket«, vilde Folket ikke røre en Finger for Kongens Ønskers Opfyldelse.

Frederik den 7de sad efter Clausens Beskrivelse under Samtalen ved et Bord med tændt

Lampe og Tobakspipe, i Husaruniform og græsk Hue og hørte opmærksomt og roligt efter. Denne Konge i Husaruniform, græsk Hue og lang Pipe, der kalder en nationalliberal Professor til sig for at bede om hans Hjælp, og derpaa faar en skrap Tilrettevisning af ham, hører i høj Grad med til Billedet af Datidens Danmark, navnlig til Billedet af Forholdet mellem Konge og Folk. Der var hverken Konge eller Folk, men der var Professor H. N. Clausen.

Det er tydeligt nok, at Constantin Hansen ikke har regnet M a d v i g med til de egenlige Forgrundsfigurer blandt Mændene fra 48. Paa Billedet er han ikke alene anbragt i 2det Plan, bag den nu skildrede Tremandsgruppe, men saa langt ude i den venstre Side af Billedet, helt inde ved en af Pillerne mellem Salens Vinduer, at han staar i Skygge. Og da Constantin Hansen overalt i dette Billede, i Anordningen, i Grupperingen, i Karaktergivningen, har set med Tidens og den herskende offenlige Menings Øje, saa faar man straks ved første Øjekast paa Billedet det Indtryk, at Madvig som Politiker ikke hørte til de populære, folkekære Personligheder.

Det er ogsaa rigtigt. Madvig havde i sin Natur intet af det, der tager sig ud, intet af den

Fylde, Overdaadighed eller Overskudskraft, der betegner det geniale i Menneskenaturen. Der sad intet Løvehoved paa ham, han havde ingen Talekunst og forstod sig ikke paa de stærke Greb i Strængene, der bedaarer Menneskehjærtet. Han havde tilmed en stærk Mistillid til alle Slags »Løver«, baade i Politik og Videnskab. Hvor han saa en stor og stolt Gebærde, hvor han hørte en klingende Vending, et brusende agitatorisk Slagord, mistænkte han Hulhed og Falskhed. Selv uden Fantasi nærede han Uvilje mod fantasifulde Personligheder og politiske Drømmerier. Og baade Skandinavismen og Ejderpolitiken var for ham politiske Drømmerier, uden Kendsgerningernes og den kritiske Eftertankes Underbygning. Selv med et stærkt tempereret Følelsesliv, af et nøgternt, tørt og temmelig fladt Temperament, blev han fremmed for, halvvejs fjendtlig mod den Følelsesdannelse, som de politiske Idealer fra 1848 var skabt af.

»Sophrosyne« kaldte Grækerne Besindigheden, og den var for dem en af de vigtigste Dyder. Det milde, svale, ædru, for Lidenskab frigjorte Sind var for dem den smukkeste Form af Menneskelighed, det moderate, forsigtige, man kunde godt sige halve Standpunkt den højeste Klogskab. Af denne Sophrosyne havde Madvig faaet en stor Part. Fra sin første Optræden i 1839 til sin Død var han som Politiker

den moderate, besindige, mod Ensidigheden og Overdrivelsen advarende Politiker. Men i Tidens politiske Idealer, baade i Hadet til Tyskheden og i Sværmeriet for Nordiskheden, baade i Troen paa Folket og i Beundringen for Kongen, var der altfor lidt af denne Sophrosyne. Madvigs Rolle blev derfor den, at holde igen, at prædike Moderation. Det gør altid sin Mand upopulær og gør ham til et let Bytte for Spot og Ironi fra deres Side, der er Ordførere for de absolute, heroiske, hele Standpunkter. Orla Lehmann og Madvig eller Ploug og Madvig maatte altid blive Modsætninger. Da Madvig engang i Fyrrene i det skandinaviske Selskab havde holdt et Foredrag, hvori han som sædvanlig paa den ene Side talte Skandinavismens Sag som aandelig Bestræbelse, men paa den anden Side advarede skarpt mod Selvgodheden, Overvurderingen og den politiske Overtro i denne Sag, søgte Lehmann bagefter at gøre ham til Latter med en Skaal for »Moderation i Moderationen.«

Dertil kom at Madvigs Storhed som Videnskabsmand i den offenlige Bevidsthed stillede Politikeren i ham i Skygge. Hans videnskabelige Rige syntes saa fjærnt fra Politikens Rige, at man ikke kunde tænke sig ham skabt for dem begge. Det tager sig ogsaa besynderligt ud, i Forfatterleksikonet at se Madvigs mange politiske Pjecer jævnsides med hans latinske og græ-

ske Grammatiker og hans Udgaver af de gamle Klassikere. Han, der var Stifter af en videnskabelig Skole, og hvis Historie var et Led af den danske Aandshistorie, tabte ligesom noget af sit Helhedspræg, naar han fra Aandsdannelsens Verden skulde flyttes over i det politiske Liv.

Alligevel tilkommer der ham Navn og Rang blandt Mændene fra 48. Han var Kultusminister i November-Ministeriet, og hans Navn staar derfor under 5. Juni-Grundloven. Under Forhandlingerne paa den grundlovgivende Rigsforsamling var han ved vigtige Lejligheder Ministeriets Ordfører. Han efterfulgte Andræ som Folketingets Formand. Han var Rigsraadets Præsident fra 1856 til 1863. Dog mere end disse ydre, repræsentative Hverv hæver hans mærkelige Sans for det rigtige, hans sikre politiske Takt og hans uhildede realistiske Bedømmelse af Forholdene ham frem i Forgrunden. Hans Samtid undervurderede ham som Politiker og overvurderede til Gengæld Værdien af den klassiske Dannelse, som han blev den store Profet for, og som satte saa dybe Spor i Tidens Liv. Eftertiden har fældet en anden Dom. Den har ikke skønnet paa den Velsignelse, som den latinske Grammatik og hele Madvigs latinske Scepter skulde sprede over Landet. Men det er gaaet op for den, at denne Tekstkritiker, der altid fandt den rigtige Tydning af gamle Tekster,

ogsaa i det politiske Virvar, som 1848 skabte for vort Land, havde fundet den eneste sande og rigtige Løsning.

Madvig er et Eksempel paa, at en vis Snusfornuft, en jævn, sund Sans, et fordomsfrit Sind, et af Følelse og Fantasi upaavirket Blik for Kendsgærninger skaber en bedre Politiker end Heltesjælen med al dens impulsive Styrke, overstrømmende Vovemod og Understrøm af Lidenskab. Hans Grundegenskab var hans Prosa. Det var med den, at han efter Filologernes Vidnesbyrd ryddede op i sin af poetiske, idealistiske og æstetiske Tilsætninger overgroede Videnskab. Det var den samme Prosa, der gav Politikeren i ham et større Klarsyn end hans af poetisk Begejstring opfyldte Samtid.

Allerede den første Gang, Madvig optraadte i en politisk Forsamling, talte han Prosaens Sag. Det var ved det Studentermøde den 3. December 1839, da man vedtog en Adresse til Christian den 8de om en fri Forfatning. Ved denne Lejlighed opponerede han især mod den ungdommelige Overdrivelse, at Studenterne vilde gøre sig til Nationens Talsmænd og til Udtryk for dens politiske Vilje. Studenterne i Spidsen! det var Datidens Løsen. Ingen havde fundet noget fornuftstridigt eller usandt eller overmodigt i, at baade Forfatningssagen og det nationale Spørgsmaal først og

fremmest skulde være et Studenteranliggende, før denne snusfornuftige Røst hævede sig. Tværtimod, Tiden krævede dette Ynglingepræg over sin Politik, man vilde se Fanerne løftede og høre Sangen lyde, selv Punchen vilde man ikke savne. Hvor æstetisk og uvederhæftigt og virkelighedsfjærnt, og dog var hele Samtiden hildet af denne fantastiske Leg! Hvor tung og ubehændig og kedelig har Madvig ikke maattet tage sig ud midt i denne brusende og gærende Ungdommelighed. Hans Formaning blev overhørt, Poesien sejrede over Prosaen. Og fra dette Møde fik hele vor fremtidige Politik det Sving, der i saa høj Grad gjorde den til Studenterpolitik.

I Fyrrene var Madvig en tavs Mand. Han regnedes overhovedet ikke med blandt Politikerne. Hans Advarsel mod Studenterpolitik, som han i Aaret 1840 gentog og uddybede i en Pjece: »Nogle Bemærkninger om Studenteranliggender«, og den Grundtone af Moderation og Besindighed, han altid anslog, gjorde ham snarere til en af Enevælden velset Mand. I 1843, da det første store Studentertog fandt Sted til Upsala, søgte Christian den 8de — men forgæves — at faa ham til at tage med for at holde Styr paa de unge Mennesker. Des større Virkning gjorde det, da denne tunge, tause Mand i 1848 traadte ud af sit Telt. Om Nødvendigheden af

en fri Forfatning og Hævdelsen af den danske Nationalitet var der nemlig ingen Tvivl hos ham. I Principet var han nationalliberal. Og da det umulige Reskript af 28. Januar 1848, der vilde indføre en fælles Stænderforsamling med det samme Antal Deputerede for Hertugdømmerne som for Kongeriget, udkom, brød han midt under Raadvildheden sin Taushed og skrev den 4. Februar en Artikel i »Fædrelandet«, der netop fordi den kom fra ham, Besindighedens bestaltede Talsmand, blev følt som et knusende Slag mod Enevælden, og for denne ene Gang gjorde Madvig til Agitator og Opflammer.

Dermed var han med i Bevægelsen. Og det er et Bevis paa Sandheden af Halls Ord, at »Dage var blevet til Aartier«, at han ikke var længer om at blive Minister end fra 4. Februar og til 16. November. Men han var ikke traadt ind som Minister, for at gøre sig til Redskab for den herskende offenlige Mening, men med sit eget selvstændige Program: Slesvigs Deling efter Nationaliteten.

A. D. Jørgensen har engang sagt, at Slesvigs Deling i den almindelige Opfattelse vilde være blevet anset for en endnu større Skam end Flaadens Udlevering til Englænderne i 1807. Madvig selv har paastaaet, at der i den første Rigsdag kun var tre Tilhængere af denne Løsning: han selv, Andræ og H. E. Schack. Da Ploug i Efter-

aaret 1848 i et Øjebliks Tvivl om Ejderpolitikens Gennemførlighed lod en indsendt Artikel til Forsvar for Slesvigs Deling, som et Nødmiddel, løbe af Stabelen i sit Blad, vaklede hele Abonnementet, og maatte hurtigst muligt afstives med en Artikel i modsat Aand af H. N. Clausen. Frederik den 7de selv havde jo sat sit Ord i Pant i denne Sag. »Det skal ej ske«, dette populære Ord af Kongen til Soldaterne ved Revuen paa Leerbæk Mark, var hans Løfte om, at Slesvig ikke skulde blive delt.

Saa hypnotiseret kan et Folk blive af sin Nationalstolthed, i den Grad kan Fanatismen mellem to Nationaliteter hidse sig op, saa fordunklet af en historisk, krigerisk, poesi-indvirket Symbolik kan den sunde Sans blive, at det simple, naturlige og retfærdige Standpunkt omtrent bliver til Landsforræderi, og at den realistiske Sans for Kendsgærninger faar Udseende af et skruet Paradoksmageri.

Set med vore Dages Øjne synes det ikke nogen overvældende Statskunst, at Madvig kunde se, at Slesvigs Deling var den rigtige Løsning af det slesvigholstenske Spørgsmaal. Den medførte Simpelhed i Ordningen af det danske Monarkis Forhold. Den afgav Sikkerhed for Fremtiden. Og fremfor alt, den var i faktisk Overensstemmelse med det Nationalitetsprincip, hvorfor Danmark selv kæmpede. Den danske Regering

havde selv, ved sin Forvaltning af Slesvig, ved Pengevæsenet, ved Toldgrænsen, befordret Slesvigs Sammenhold med Holsten, og ingen historisk eller statsretlig Fortid kunde omstøde, at Sydslesvigs Befolkning i 1848 var tysk af Oprindelse og af Tankegang.

Lidenskabsløs og fordomsfri som Madvig var, delte han ikke Samtidens Tyskerhad. Og realistisk som han var, forstod han, at den tyske Enhedsbestræbelse vilde trænge igennem, og at Preussen vilde drage Nordtyskland ind under sit Hegemoni. Derfor tog han Parti for Slesvigs Deling, ikke som det uundgaaelige Onde eller den subsidiære Løsning, men som den resolute Overhuggen af den gordiske Knude.

Desværre svarede hans Handlekraft ikke til hans Tankes Klarhed. Han opsatte i Oktober 1850 et vidtløftigt og i Tanken meget energisk Andragende til Statsraadet om denne Løsning af Striden. Om dettes Skæbne siger han selv, at han ikke ved, hvor mange af hans Kolleger i Ministeriet der læste det. Og dog blev han siddende endnu et helt Aar i et Ministerium, der i den Grad overhørte hans Raad. End mindre havde han Sans for, at det var hans Pligt, i en saadan Velfærdssag at søge rejst en Opinion udenfor Statsraadet. Ja han betegner endog Muligheden heraf som en uforsvarlig Adfærd.

Thi han var altsaa dog kun en Tænker og Kritiker, ikke en Handlingens Mand. Han har i sine Livserindringer oprigtigere og ærligere end andre kunde gøre det afsløret sin Mangel i saa Henseende ved hele den pinlige Samvittighedsfuldhed, hvormed han undersøger, om han ikke, ved at modtage Ministerstillingen, havde vist den »menneskelige Svaghed«, at have Lyst til Indflydelse. Dybere kunde en Mand ikke blotte sin Mangel paa politisk Instinkt. Tydeligere kunde han heller ikke røbe, i hvilken Grad den videnskabelige Verden er en daarlig Planteskole for Statsmænd, end ved de Tilstaaelser, han gør i disse Livserindringer om sin »Mangel paa Lyst og Evne til at samle om sig noget, der lignede et Parti«. Og mærkeligt er det, at høre den store Sprogmester tale om »sin med Undseelse forbundne Mangel paa Færdighed i Fransk«, der ganske afskar ham fra den Omgang med de fremmede Diplomater, som Situationen krævede i et Land, der var kastet midt ud i den europæiske Politik.

Og som Madvig var, saadan var saa mange af de andre, H. N. Clausen, Andræ, Krieger. De manglede Viljens Haardførhed, Karakterens Fasthed og Modet til at tage det store Ansvar paa sig. To Gange lød Opfordringen til Madvig om at danne et Ministerium, uden at han turde efterkomme den og gribe handlende ind i Be-

givenhederne. Derimod udsendte han hyppigt i bevægede Øjeblikke et politisk Flyveskrift. Men Virkningen af disse svækkedes ved de mange Forbehold, Indrømmelser og Betænkeligheder, hvori han indhyllede sit Standpunkt, og det mærkelig indviklede, ligesom fra Latin til Dansk oversatte Sprog, hvori han skrev. Han havde ikke alene Tænkerens dialektiske Sans for Modsætningen, men hans Retfærdighedsfølelse var desuden saa yderligt, næsten sygeligt eller pedantisk udviklet, at han af Angst for at gøre Uret mod dem, der havde en afvigende Mening, brækkede Spidsen af sin egen. Han evnede derfor aldrig at gøre sit Ord til en Handling.

Jo mere man studerer Constantin Hansens Billede, desto flere politiske Ideer finder man deri. Det er næppe noget Tilfælde, at medens Madvig er Fløjmand til den ene Side af Billedet, saa er Carl Ploug Fløjmand til den anden Side. Ploug maatte i hvert Fald have en Plads paa Fløjen, der hvor Fanen staar, eller hvor Hornblæseren staar. Og han maatte staa frit, uden at være indordnet i nogen Gruppe eller Ministerkres, og have godt Alburum. Saaledes staar han ogsaa paa Billedet, længst til højre, til højre for Ministergruppen, med venstre Haand fast i Siden, mønstrende hele Rækken

fra Lehmann og ned til Madvig med et mut Udtryk i Ansigtet.

Naar Madvig dannede den ene Yderlighed blandt Mændene fra 48 ved sin kloge Prosa, hvori der dog manglede Handlekraft, saa var Ploug den anden Yderlighed med sit Overmaal af Handlelyst og Viljeskraft, men styret af et uklart, overspændt Instinkt og af en poetisk, til politiske Sværmerier forfalden Følelse, der næredes af lutter lidenskabelige Fordomme. Hos ham var alt Handling, hans Artikler var Handling, selv hans Sange var Handling. Paa hans benede Pande prellede Betænkeligheder og Tvivl af. Havde han taget sit Standpunkt, svulmede hos ham Foragten for det modsatte Standpunkt op og fyldte den Plads, hvor hos Madvig det ængstende Syn af Modsætningen sneg sig ind. Constantin Hansen har nok vidst et og andet om, hvor lidt Sympati disse to Mænd havde for hinanden og derfor fjærnet dem saa langt som muligt fra hinanden. Mens Ploug var den unge Urostifter i Studenternes hidtil fredelige Lejr og en eksamensløs Student, der skrev satiriske Komedier og Soldeviser, saa Madvig fra sin Professorstol ned paa ham som paa en Ungdomsforfører og en akademisk Bønhas. Og Ploug kunde senere fra sit Sæde paa den absolute Redaktørstol ikke opfatte Madvigs Betænkeligheder anderledes end som »Leddeløshed«. Ved en bestemt Lejlighed, da Madvig paa

Rigsraadets Vegne i loyale Ord hilste Christian den 9de velkommen paa Tronen, skrev han i sin Avis om ham, at Hr. Rigsraadspræsidenten optraadte med »en Holdning som et Strømpeskaft«.

Ploug var en usammensat Natur. Hans Tanker gik ad de lige og brede Veje, hans Ideer var faa, letfattelige, hans Følelser hele, fuldtonende i Klangen, hans Karakter helstøbt. Nogen original Tanke har han ikke haft, selv hans Sprog var uden stærk Ejendommelighed eller Finhed. Alt dette gjorde ham til en ypperlig Journalist og Agitator. Han tænkte og følte i Takt med de mange; hans Ord, ikke blot hans Artikler men ogsaa hans Sange, virkede som Disciplin. Selv hans meget omtalte »Uvidenhed«, det vil sige hans Mangel paa Lærdom, Fagindsigt og Detailkundskab, bidrog til at forøge Styrken i hans Magt over Sindene. I denne Kres af Oldermænd i alle Fag og Mestre i alle Videnskaber var »Student Ploug« maaske dog den, hvis Skikkelse blev mest fremtrædende og hvis Liv fik det fyldigste personlige Indhold.

Men ikke blot Journalisten Ploug, men endnu mere Mennesket eller Manden Ploug var et saa rent, idealt Udtryk for sin Tid. Dette aflukkede, tidligt fuldtfærdige Hoved var et Indelukke for alle dens Fordomme, dette Hjærte med sin Kulsviertro var som skabt til at begejstres af Tidens svimle Følelse af det lille

Lands Storhed, dets Mission, dets Evne til at løfte Arven efter fjærne Forfædre og i Forbund med de nordiske Brødre sætte Knæet paa Brystet af Venden og Nordalbingien. Plougs Naturel var i Slægt med Aanden i Ingemanns Romaner. Af Oehlenschlægers Patos synes han at have faaet sit Sind stemt, fra Oehlenschlægers og Ingemanns Helteskikkelser at have hentet sine Forbilleder. Af Mændene fra 48 er han den største Romantiker og den, der mest bekræfter Rigtigheden af den Dom, Eftertiden fældede, at den nationalliberale Politik var en Fortsættelse af Oehlenschlægers Poesi. Der er andre af Mændene fra 48, der har et snævrere, mere haandgribeligt Ansvar for Enkelthederne i denne Politik. Men der er ingen, paa hvem Ansvaret for den i dens Helhed hviler saa bredt og tungt som paa Ploug.

Han var den store Normal-Nationalliberale. Lehmann var for monumental til at kunne kaldes normal, og de andre repræsenterede mere en enkelt Side af »Aanden fra 48«. Men hos Ploug løb den skandinaviske Ide, den slesvigske Ide, den konstitutionelle Ide, det doktrinære og det poetiske, Ægthed og Hulhed, Aand og Magt sammen til en samlet Inspiration, der gav hans Journalistik og Poesi deres eenstrængede, men stærke, fulde og forførende Klang. Han var en Folkeforfører, men fra en

anden og højere Sfære end Nutidens Demagoger.

Ligesom det er vanskeligt at finde Grænsen, hvor i denne Bevægelse Poesien hører op og Politiken begynder, er det ogsaa ugørligt at sætte et Skel mellem Poeten og Politikeren Ploug. Selv ønskede han sig opfattet som »Mand«, det vil sige som Politiker og ikke som Kunstner. Hans Maal var i hvert Fald altid et praktisk, ikke et kunstnerisk. Og naar man griber tilbage i hans Liv og ser, hvordan han begynder, sporer man ogsaa tydeligt fra første Færd Organisatoren og Samfundsmanden. Han begyndte som Formand for Regensens Læseforening, men han gjorde straks denne Læseforening til en Organisation med Sammenhold indadtil og Krig udadtil. Krigen rakte dog ikke videre end til Konsistorium. Men snart udviklede der sig af denne Spire et større Samfund, som hed »Academicum«, og den kom hurtigt i Krig med de politiske Magthavere, blev Begyndelsen til den politiske Skandinavisme og tildrog sig endog »de østlige Diplomaters« Opmærksomhed. Og paa samme Maade gik det i Plougs Digtning. De »Filistre«, der spottes over i hans første Viser, er endnu ikke Enevældens Mænd, men kun de pæne Borgermænd, som ikke gjorde Gæld og ikke sad oppe om Natten og drak Punch. Men af disse Soldeviser er det, at d e n p o l i t i s k e S a n g udviklede sig.

Ploug var Studenterlivets Skaber i Danmark. Ham mere end nogen anden skylder det danske Studenterliv sin Rigdom og sit Særpræg. Det er ogsaa ham, der har gjort Studenterne til en social og politisk Faktor. Han brugte dem til at sætte Skel mellem By og Land, til at vække Had mellem to Slags Dannelser, og som Fodstykke for den letsindige og fantastiske Udenrigspolitik, han selv var bjergtagen af. Med Plougs Sange paa Læben drog Studenterne til Kalmar, Upsala, Stokholm og Christiania og skabte et politisk Forbund, som ikke var andet end Poesi og Blændværk. Og med hans Sange paa Læben drog de til Slesvig og tirrede Tyskerne op til et Fjendskab, som var den skinbarlige Virkelighed. Ham skyldtes det, at Studenterforeningen dengang var, hvad man i vore Dage har kaldt »det tredie Ting«, d. v. s. en Magt ved Siden af, stundom ovenover de lovlige Statsmyndigheder.

Fra Studentergildernes Horisont gik Ploug i 1841 ind under det politiske og offenlige Livs Horisont som Redaktør af »Fædrelandet«. I 40 Aar sad han paa denne Stol og redigerede den offenlige Mening i Kjøbenhavn, sig selv lig fra den første til den sidste Dag. Han skiftede ikke Holdning, fordi han fra Oppositionsmand gik over til det regerende Partis betydeligste Pen. og atter til Konservatismens haardeste Red-

skab mod den nye Slægt fra 70erne. I 50erne og 60erne var han omtrent lige saa frygtet af Vennerne som i 40erne af Fjenderne. Thi eet bevarede han gennem alle Omskiftelser: sin Uafhængighed. I 1848 kunde »Fædrelandet« være blevet officielt Blad og han selv Professor, men han sagde Nej dertil.

I Virkeligheden værnede han derved ikke blot om sin Frihed, men ogsaa om sin Magt. Skønt udenfor den officielle Magtsfære, aldrig Medlem af noget Ministerium, aldrig Fører for noget Parti, til Tider endog mærkelig isoleret, blev han dog den Stærkeste i Kraft af sin Magt over Sindene. I Tiden fra 1848 til 1872 kunde i Længden ingen Politik føres mod hans Vilje. Han begravede under den af ham rejste Opinion de reaktionære Ministerier først i Halvtredserne. Han gjorde Forsøget med den konstitutionelle Helstat saa upopulært, at ingen havde Lyst til at fortsætte dermed. Han drev Hall ud af sin Nølerpolitik. Han helmede ikke, før Ejderpolitiken var gennemført i sin Renhed med Novemberforfatningen. Og selv efter 1864 skrev han Ministeriet Frijs træt. Først Aaret 1872, da Venstre fik Flertal i Folketinget, gjorde en Ende paa hans Magt.

Imellem de iøjnefaldende utiltalende Sider hos denne Mand er det et smukt og forsonende Træk, at han foretrak den aandelige Magt, hans

Pen kunde give ham, for en officiel Stillings Indflydelse, Kampen og Kampens Ære for den ydre Magts Sødme og Glans. Hans suveræne Personlighed vilde heller ikke have haft let ved at indordne og sideordne sig. En Snob var han sidst af alt, ja han, den eksamensløse, har vel snarere maattet lide under Trykket af den akademiske Rangforordning, som hans Samtid holdt saa højt i Ære. Udelukket fra »Professorpartiet« blev han Fører for »Studenterpartiet«. Noget af hans ru Væsen og haarde Haand kom maaske af dette Tryk.

Til den finere og specielle Politik fik Ploug aldrig Adgang. Han har ikke været med til at formulere Grundloven af 5. Juni 1849 saa lidt som nogen af de andre Forfatninger. I den diplomatiske Politik fik han naturligvis endnu mindre noget Indblik, ja den er vel mange Gange endog forsætlig holdt skjult for ham. Til den saglige Reformpolitik ydede han heller ikke synderlige Bidrag. Rigsdagspolitiker var han i det Hele ikke, han var ikke engang en videre veltalende Mand. Men han forstod sig paa den offenlige Mening, at skabe den, at vedligeholde den, at pidske den ind. Og her, paa sin Domæne følte han sig suveræn og satte sig op imod og op over Diplomaterne, Juristerne, Praktikerne.

I saadanne Øjeblikke, hvor Politiken blev

baaret af den offenlige Mening, var Ploug derfor Fører. Saaledes i 1848. Paa Kasinomødet den 20. Marts var han en af Hovedtalerne; det var ham, der motiverede den Del af Resolutionen, der angik Indførelsen af en fri Forfatning. Det var ogsaa ham, der opfordrede Forsamlingen til næste Dag at samles foran Raadhuset for at ledsage Borgerrepræsentanterne til Slottet, og altsaa gav Stødet til Folketoget den 21. Marts. Hvor der var et »Tog«, var Ploug i Spidsen. For de skandinaviske Studentertog i Fyrrerne var han den selvskrevne Fører. Det er til dem, han har skrevet Sangene: »Længe var Nordens herlige Stamme« og »Unge Genbyrds Liv i Norden«. Og han kunde gribe og forløse Stemningen i Ord, som gav Genlyd i hele Nationen, som da han efter Slaget ved Slesvig skrev den dejlige Sang: »Paaskeklokken kimed mildt«.

Paa den grundlovgivende Rigsforsamling kunde han uden Skinsyge overlade Førerskabet til andre, thi han havde for en stor Part skabt det Liv og den Aand, disse nu skulde give Form. Han havde gennem »Fædrelandet« for første Gang skabt en virkelig offenlig Mening i Landet, givet Publikum et Begreb om, hvad en systematisk Opposition vilde sige, og dagligt ført et Bevis for, hvad Forskel der er paa en Politistat og en Retsstat. I Forhandlingen paa

Rigsforsamlingen spillede han ingen stor Rolle. Som Regel kom han kun med ganske korte Bemærkninger, der navnlig røbede Utaalmodighed og Lede over den megen Vidtløftighed. Kun een stor Tale holdt han, nemlig for den almindelige Valgret og Tokammersystemet. I denne Tale sagde han, med Henblik paa at Eetkammersystemet havde Folkestemningen for sig, et Ord, som er mærkeligt, fordi han hele sit øvrige Liv handlede paa Trods deraf. Han sagde: »Men jeg tror, at man bør være forsigtig med at lade sig lede blot af Folkets Stemning i Anliggender, der ikke kunne afgøres af en umiddelbar Følelse eller en naturlig Takt, men hvor Beslutningen maa fattes efter Indsigt og Erfaring«.

Det var netop hans Ulykke, at han i Tiden mellem 48 og 64 lod sig bære af en saadan umiddelbar Følelse og et uklart Instinkt og ydermere selv hidsede og udviklede dem. Den nationale Følelse hidsede han op til Tyskerhad, af den skandinaviske Følelse smedede han en Plan om en dynastisk og politisk Forbindelse mellem de tre Riger. Paa disse Punkter forenede han, for hvem Folket ellers kun var Kjøbenhavn, sig med Grundtvigianerne og en Gruppe af Bondevennerne, for at gøre Stemningen saa bred og dyb som muligt. End ikke Erfaringen fra 1864 helbredede ham. I 1870 lod han sig atter lede af den umiddelbare, krigslystne

Folkestemning og søgte at ophidse den til en Krig mod Tyvskland i Fællesskab med Frankrig. Og dog vedblev han ogsaa efter denne Daarskab at spille Formynder for Nationen som dens bestaltede Raadgiver og dens store og kloge Politiker. I 10—12 Aar efter 1870 førte han endnu det store, hovmestererende Ord i Landets offenlige Anliggender, ufølsom for sine Nederlag og for Ansvaret for sine fordærvelige Raad, ukuelig og paastaaelig, aldrig slippende sit »Vi alene vide«, selv ikke, da den gamle Mand var henvist til at gaa i Spidsen for Estrupiatets Grundlovstog.

Hans Styrke laa i hans Personlighed. Det var med den, at han i saa meget stemplede »Aanden fra 48« og gjorde den baade svimmel og tyrannisk. Der er et Element, og det et meget stort, i hans Digte af oppustet Heroisme og Paakaldelse af Aser, Vikinger og Helte, som maaske var ægte hos ham selv, men i hans Publikum blev til Forlorenhed og Fantasteri. Det er ogsaa hans tyranniske Natur, der tilsidst gjorde denne Tid reaktionær, selvgod, til allersidst latterlig og dum. Plougs Personforfølgelse og det Leksikon af Skældsord, han har forfattet, er jo bleven en Fabel for Samtid og Eftertid. Det hed sig, at han gjorde det »i Ideens Tjeneste« og »for Sagens Skyld«. Det er muligt, at den første Impuls laa i Ideen og Sagen, men det er sikkert, at Plougs Herskesyge tog

Magten fra ham og udartede til en Brutalitet, der ikke skaanede Folks borgerlige og personlige Eksistens.

Og naar Reaktionen mod »Mændene fra 48« og deres Politik senere voksede sig saa stærk, og mange Gange blev uretfærdig og skød langt over Maalet, saa skyldtes det i høj Grad, at de imellem sig havde denne i Fortrin og Fejl betydelige Mand, hvis Fortrin laa saa langt tilbage i Tiden, at de gik i Glemme, men hvis Fejl trængte Eftertiden saa haardt ind paa Livet.

Naar vi endnu engang kaster et Blik paa disse Skikkelser og ser, hvor megen Lykke, Sejersstolthed og mandig Vilje, der lyser ud af deres Ansigter, og saa tænker paa, hvilke Skuffelser og Nederlag Skæbnen beredte dem, og hvor bitre deres sidste Aar var, saa maa vi tilsidst gribes af en dyb Sympati med dem og føle vort Sind bevæget som af et stort og gribende Drama.

Knap en Menneskealder varede det Afsnit af vor Historie, i hvilket disse Mænd var de ledende Politikere. Men aldrig har vi haft en Tid saa skæbnesvanger, saa fuld af store Begivenheder og Bevægelser som denne korte Stund, hvor det blev Morgen, Middag og Aften saa hurtigt som paa Skabelsens Dag. To Krige, tre Tronskifter og en Regeringsforandring, der i sit Princip var en Revolution. Tænk paa Sverrig og Norge

omkring det samme Mærkeaar 1848, hvor fredeligt levede de ikke, medens vi kæmpede og led.

Og ikke blot en dramatisk Tid var dette Afsnit, men ogsaa en i højeste Grad skabende Tid. I denne Tid blev den danske Nationalitet skabt og fuldt udviklet som jævnbyrdig med andre Nationaliteter, særlig med den tyske. Det politiske Frihedsliv blev gennemført og det første og vanskeligste Arbejde for at vække den statsborgerlige Bevidsthed i Folket blev udført. For første Gang blev der stiftet politiske Partier i moderne Forstand i Danmark, et konservativt Parti og et liberalt Parti. Og under Partierne udformede Folket sig bevidst i Klasser, en Godsejerstand, en Borgerstand og en Bondestand, samtidig med et stort materielt og ideelt Opsving.

Det er ikke let i denne skabende Fylde at gribe det enkelte Træk, hvori alle Tidens Bestræbelser og Mændenes Ejendommeligheder er opsummerede, og som sætter Kronen paa Værket og giver Navn til Billedet. Skal man døbe disse Mænd efter deres Fædrelandsfølelse eller efter deres Frihedsbegejstring? Hvad var det for en Stemme i deres Indre, der kaldte dem frem til Handling, — var det Følelsen af deres Adkomst til at herske, Magtlysten og Selvbevidstheden, eller var det Trangen til at tjene Fædrelandet og det Heles Vel? Selv har de

givet et Svar herpaa, men deres Modstandere et andet.

Naar man sætter denne Tid og dens Mænd ind paa deres historiske Plads og maaler dem med Fortiden og Eftertiden, faar man maaske det bedste Svar. Før dem havde der været Enevælde, Adelsvælde, Bispevælde, og efter dem har vi faaet det nuværende Folkevælde. De repræsenterede derimod et Aandsaristokrati, de var Bærere af et politisk System, i hvilke den aandelige Fortjeneste, den ideelle Interesse og det kulturelle Arbejde gjaldt for Adkomst til den politiske Magt. De var Nationens Ypperste og Udvalgte, de havde haft den stærkeste Sans for dens Opgaver og Trængsler, og derfor blev de i disse Aar dens virkelige Repræsentanter.

Men netop fordi de havde været Nationens a a n d e l i g e Repræsentanter, var deres Tid forbi, da F o l k e l i g h e d e n s Ide trængte igennem, og med den andre Idealer kom i Forgrunden. Thi Folkerepræsentanter i Ordets demokratiske Betydning havde de ikke været og egnede de sig ikke til at være. Et idealt Aandsaristokrati, men ikke et moderne Demokrati, det var den politiske Tilstand, der havde foresvævet dem i 1848. De havde haabet, at den almindelige Valgret vilde bøje sig for deres Overlegenhed.

Men til deres Ulykke satte de deres Overlegen-

hed som Politikere overstyr i 1864, og de evnede heller ikke at hævde deres moralske Overlegenhed. Det viste sig snart, at der af deres Jord ikke spirede ny Kraft. De havde ikke været Begyndelsen til en ny Tid, men Afslutningen paa en gammel.

Da en ny Tid kom i 1870, kom den som et Brud med 1848, som en Reaktion derimod. En for En maatte Mændene fra 48 vende sig mod Konsekvenserne af deres eget Værk. Menneskeligt forstaaet blev de ikke inkonsekvente og Renegater, men i Øjeblikkets politiske Kamp kunde de ikke undgaa dette Stempel. Dommen over dem blev derfor ugunstig og uretfærdig. Ulykken i 1864, som hele Folket burde have taget paa sine Skuldre, blev læsset alene paa deres. Der blev rejst et Hærskrig imod dem, og fra mange Sider blev Folket ophidset til Pietetløshed mod dem.

Men nu, da der er gaaet henved to Menneskealdre siden dette store Drama udspilledes, er der begyndt at finde en Udvikling Sted i Dommen. Nutidens Mænd, som intet politisk og personligt Nag har at bære paa til Mændene fra 48, bør kunne se dem i historisk Lys. De har ogsaa fundet deres Historiker. I Neergaards Værk »Under Junigrundloven«, vil Nutiden have en med Sympati og Upartiskhed fældet historisk Dom over disse Mænd, støttet

paa det omhyggeligste Studium af Tidens Akter og et fuldkomment Overblik over dens Gang, selv om dets Styrke mere ligger i dets Udredning af Begivenhederne og Samling af Dokumenterne, end i en gennemført Skildring af Personerne.

OVE
POCKET
Y
BRIEF
DL
0014659

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 13 07 08 010 5